

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Διπλωματική εργασία

**ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ
ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ Ν. ΚΙΑΚΙΣ**

της

ΜΑΡΙΑΣ Γ. ΜΠΙΤΕΡΝΑ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού
διπλώματος ειδίκευσης στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

Σεπτέμβριος 2014

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Η προώθηση των εναλλακτικών καλλιεργειών που διαθέτουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και παρέχουν σημαντικές προοπτικές εκμετάλλευσης και προσαρμογής στις εγχώριες εδαφοκλιματικές συνθήκες, προσφέροντας ικανοποιητικό κέρδος στον παραγωγό, εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο αναδιαμόρφωσης του αγροτικού μοντέλου ανάπτυξης, βάσει των αρχών της βιωσιμότητας και αειφορίας.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων και στάσεων των Ελλήνων παραγωγών αναφορικά με τις δυνατότητες ανάπτυξης και προώθησης των εναλλακτικών καλλιεργειών.

Μεθοδολογία: Για την επίτευξη του ερευνητικού σκοπού μοιράστηκε ειδικό ερωτηματολόγιο σε 54 παραγωγούς που δραστηριοποιούνται στο νομό Κιλκίς και, στη συνέχεια, τα δεδομένα επεξεργάστηκαν στατιστικά.

Αποτελέσματα: Η συντηρητική πλειοψηφία των παραγωγών ασχολείται με τις συμβατικές καλλιέργειες, ενώ οι προσδοκίες τους για το μέλλον των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι αρκετά αρνητικές. Ως βασικότερα εμπόδια για την προώθηση και υιοθέτησή τους αναδείχθηκαν το έλλειμμα ενημέρωσης και εκπαίδευσης από τους επίσημους φορείς, η έλλειψη κατάλληλου μηχανολογικού εξοπλισμού και το χαμηλό περιθώριο κέρδους, ιδιαίτερα κατά την περίοδο μετάβασης.

Συμπεράσματα: Η εγχώρια αγροτική ανάπτυξη συνεχίζει να βασίζεται σε συμβατικά καλλιεργητικά μοντέλα και ποικιλίες, αν και οι νέες ευνοϊκές επενδυτικές συνθήκες που διαμορφώνονται μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για την προώθηση των εναλλακτικών καλλιεργειών στην Ελλάδα.

Λέξεις κλειδιά: εναλλακτικές καλλιέργειες, συμβατική γεωργία, παραγωγοί, ΚΑΠ

ABSTRACT

Introduction: The promotion of alternative crops which have special features and provide significant development and adaptation potential to domestic soil and climate conditions, providing adequate profit to producers, is under the broader context of reshaping the agricultural model, based on the principles of sustainability.

Aim: Aim of this thesis is to explore the views and attitudes of Greek producers regarding the potential development and promotion of alternative crops.

Methodology: In order to achieve the research objective, a special questionnaire was shared to 54 active producers in the prefecture of Kilkis and then respective data were processed statistically.

Results: The vast majority of producers is involved with conventional crops and their expectations for the future of alternative crops is quite negative. The main obstacles for their promotion and adoption highlighted were the lack of information and education by the official bodies, the lack of appropriate machinery and the low profit margin, particularly during a transition period.

Conclusions: The domestic agricultural development continues to be based on the conventional agriculture models and varieties, although the new favorable investment conditions can spur the promotion of alternative crops in Greece.

Keywords: alternative crops, conventional agriculture, producers, CAP

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	11
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	11
1.1 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	11
1.2 ΚΑΠ: ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	13
1.3 ΚΑΠ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	16
1.4 ΚΙΝΗΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	21
ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	21
2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ.....	21
2.2 ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	24
2.3 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΟΙ.....	27
2.4 ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ: ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	35
ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΙΛΚΙΣ .35	
3.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	35
3.2 ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ.....	36
3.3 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΙΛΚΙΣ	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	40
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	40
4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	40
4.2 ΚΥΡΙΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	40
4.3 ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	40

4.4 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ, ΧΩΡΟΣ, ΧΡΟΝΟΣ, ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ).....	41
4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ	41
4.6 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	43
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	43
5.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	43
5.2 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ.....	45
5.3 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ.....	49
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	61

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Οικογενειακή κατάσταση ερωτηθέντων.....	43
Γράφημα 2: Μορφωτικό επίπεδο ερωτηθέντων	44
Γράφημα 3: Εισόδημα ερωτηθέντων	45
Γράφημα 4: Είδος καλλιέργειας που απασχολούνται οι ερωτηθέντες	46
Γράφημα 5: Αριθμός ιδιόκτητων και ενοικιαζόμενων στρεμμάτων παραγωγής	46
Γράφημα 6: Αριθμός στρεμμάτων εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής.....	47
Γράφημα 7: Ετήσιο κόστος εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής.....	48
Γράφημα 8: Ετήσιος τζίρος εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής.....	48
Γράφημα 9: Χρόνος ενασχόλησης με την εναλλακτική και τη συμβατική καλλιέργεια	49

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ηλικία ερωτηθέντων	43
Πίνακας 2: Ικανοποίηση από τις εναλλακτικές καλλιέργειες.....	50
Πίνακας 3: Ικανοποίηση από τις συμβατικές καλλιέργειες.....	50
Πίνακας 4: Τρόποι προώθησης των εναλλακτικών και συμβατικών προϊόντων	51
Πίνακας 5: Πλεονεκτήματα εναλλακτικών καλλιεργειών.....	51
Πίνακας 6: Μειονεκτήματα εναλλακτικών καλλιεργειών	52
Πίνακας 7: Πηγές ενημέρωσης αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές	52
Πίνακας 8: Μέτρα για την ανάπτυξη των εναλλακτικών καλλιεργειών.....	53
Πίνακας 9: Χρησιμότητα εναλλακτικών καλλιεργειών.....	54
Πίνακας 10: Προσδοκίες για τις εναλλακτικές καλλιέργειες	55
Πίνακας 11: Επιμέρους συγκεντρωτικές βαθμολογίες παραγόντων	56

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα αποτελεί παραδοσιακά βασικό αναπτυξιακό άξονα της χώρας και κρίσιμο παράγοντα κοινωνικής συνοχής, συνεισφέροντας σημαντικά στην οικονομική ευημερία, στις εξαγωγές και στην απασχόληση. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μία σταδιακή πτωτική τάση, όπως αντανακλάται στη μείωση της απασχόλησης, στον περιορισμό του αγροτικού εισοδήματος και την ερημοποίηση σημαντικού ποσοστού των καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Επιπλέον, οι συνεχείς μεταβολές στον τρόπο άσκησης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και άλλες εγγενείς δυσχέρειες της ελληνικής γεωργίας έχουν αναδείξει μία σειρά διαρθρωτικών προβλημάτων, τα οποία εντατικοποιήθηκαν με την έλευση και εξάπλωση της δημοσιονομικής κρίσης στη χώρα.

Παράλληλα, σε παγκόσμιο επίπεδο οι εξελίξεις στον πρωτογενή τομέα είναι ραγδαίες. Το συνεχιζόμενο διατροφικό πρόβλημα, οφειλόμενο και στην αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, η ισχυροποίηση των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών, οι κοινωνικές αδικίες στη διανομή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και η αυστηροποίηση του ρυθμιστικού πλαισίου έχουν δημιουργήσει νέες συνθήκες για τη γεωργία, η οποία πλέον στρέφεται σε περισσότερο αειφορικά και βιώσιμα μοντέλα. Προς αυτήν την κατεύθυνση συμβάλλουν και οι περιβαλλοντικές ανησυχίες, δεδομένου ότι η συμβατική γεωργία έχει πλέον ιδιαίτερα αρνητικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα στις καλλιεργήσιμες εκτάσεις και στις ευρύτερες κοινότητες που εξαρτώνται από τον πρωτογενή τομέα. Η ανάγκη μετάβασης σε ένα μοντέλο βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης είναι πια σαφής, όπως αποδεικνύεται και από τις νέες κατευθύνσεις της ΚΑΠ για το 2020.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι εναλλακτικές και βιολογικές καλλιέργειες, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες καλλιεργητικές μεθόδους, αποτελούν βασικούς άξονες του νέου γεωργικού μοντέλου και κυρίαρχες προτεραιότητες της αγροτικής πολιτικής. Οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στην εσωτερική και παγκόσμια αγορά των αγροτικών προϊόντων αναδεικνύουν σημαντικές ευκαιρίες στην καλλιέργεια εναλλακτικών ποικιλιών και την εισαγωγή σύγχρονων πρακτικών καλλιέργειας και μεταποίησης. Την ίδια στιγμή, οι παραγωγοί αντιμετωπίζουν κρίσιμης σημασίας προβλήματα, ως απόρροια τόσο του παραδοσιακού συμβατικού μοντέλου που κυριαρχεί στην

ελληνική γεωργία όσο και του γενικότερου υφesiακού οικονομικού περιβάλλοντος, δεδομένου μάλιστα ότι τις προηγούμενες δεκαετίες η χώρα στράφηκε στον τριτογενή τομέα, αγνοώντας τις πραγματικές ανάγκες της γεωργίας.

Το τελευταίο διάστημα όλο και περισσότεροι αγρότες μεταβαίνουν σε ένα μοντέλο εναλλακτικής καλλιέργειας, το οποίο αφορά τόσο τις νέες μεθόδους που είναι φιλικές προς το περιβάλλον, όσο και τις νέες εναλλακτικές ποικιλίες, οι οποίες έχουν ονομαστεί έτσι για να καταδειχθεί πως αυτές αποτελούν μία νέα απόπειρα για τους γεωργούς που αναζητούν μία διέξοδο από τη συμβατική γεωργία, σε μία προσπάθεια να προστατέψουν το εισόδημά τους. Ειδικά οι εναλλακτικές καλλιέργειες αφορούν αυτές τις ποικιλίες που διαθέτουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, παρέχουν σημαντικές προοπτικές εκμετάλλευσης, έχουν ικανοποιητική ικανότητα προσαρμογής στις εκάστοτε εδαφοκλιματικές συνθήκες και, παράλληλα, προσφέρουν στον παραγωγό ικανοποιητικό κέρδος, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τα αρωματικά, υποτροπικά και κτηνοτροφικά φυτά.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων και στάσεων των παραγωγών που δραστηριοποιούνται στο νομό Κιλκίς αναφορικά με τις εναλλακτικές καλλιέργειες που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή, ώστε να εξακριβωθεί αν ο αγροτικός πληθυσμός του νομού είναι πρόθυμος να μεταβεί σε ένα περισσότερο βιώσιμο μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης. Για την πραγματοποίηση του ερευνητικού σκοπού πραγματοποιήθηκε έρευνα σε δείγμα 54 παραγωγών του νομού Κιλκίς, μέσω ερωτηματολογίου που κατασκευάστηκε αποκλειστικά για τους στόχους της παρακάτω έρευνας.

Η δομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας έχει ως εξής: Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται το ζήτημα της αγροτικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής, παρουσιάζοντας τις βασικότερες κατευθύνσεις της ΚΑΠ, τις εξελίξεις και προοπτικές και τα κίνητρα ανάπτυξης των εναλλακτικών καλλιεργειών. Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετώνται οι συμβατικές και εναλλακτικές καλλιέργειες, αναφορικά με τις βασικές έννοιες και κατηγοριοποιήσεις, τα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα και τη σχέση οικονομικής ανάπτυξης και εναλλακτικών καλλιεργειών. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις απόψεις των αγροτών για τις εναλλακτικές καλλιεργητικές πρακτικές και ποικιλίες μέσω ενδελεχούς επισκόπησης της προηγούμενης ερευνητικής βιβλιογραφίας. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται εν συντομία η διάρθρωση της

γεωργίας στο νομό Κιλκίς και καταγράφονται τα κίνητρα υιοθέτησης των εναλλακτικών καλλιεργειών στην Ελλάδα, εστιάζοντας στον πρόσφατο επενδυτικό νόμο. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ερευνητική μεθοδολογία και στο πέμπτο τα στατιστικά αποτελέσματα. Τέλος, καταγράφονται τα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1.1 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ευρωπαϊκή αγροτική ανάπτυξη των τελευταίων δεκαετιών έχει εν πολλοίς βασιστεί στην Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), η οποία αποτελεί μία δυναμικά εξελισσόμενη ευρωπαϊκή πολιτική που έχει διέλθει σημαντικών μεταρρυθμιστικών σταδίων σε αναλογία με τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Ο δημόσιος παρεμβατισμός σε επίπεδο ΕΕ στον κλάδο της γεωργίας και της αντίστοιχης δραστηριότητας διαθέτει μία ευρεία αιτιολογική βάση, συμπεριλαμβανομένων των παραγόντων της αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει την παραγωγή, του βιολογικού χαρακτήρα της γεωργίας, των περιβαλλοντικών επιδράσεων και των ιδιαίτερων γνωρισμάτων των αγορών. Συνεπώς, η ΚΑΠ καθόλη τη διάρκεια της εξελικτικής της πορείας προσανατολίζεται προς την προστασία των καταναλωτών και των παραγωγών, τη διασφάλιση της επάρκειας των γεωργικών προϊόντων, τον εφοδιασμό της αγοράς και τη βέλτιστη διαχείριση των τιμών, εστιάζοντας στον περιορισμό των εμπορικών στρεβλώσεων που προκύπτουν, στην ενίσχυση του ανταγωνισμού και την περιβαλλοντική προστασία.

Οι τελευταίες μεταρρυθμιστικές εξελίξεις της ΚΑΠ προσανατολίζονται στην πλήρη απελευθέρωση του εμπορίου, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των γεωργών μέσω της διασύνδεσης της παραγωγής με τις καταναλωτικές ανάγκες, την προώθηση της αειφόρου γεωργίας και την ενθάρρυνση της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης. Η τρέχουσα φιλοσοφία της ΚΑΠ βασίζεται σε μία σειρά καινοτόμων ρυθμίσεων, όπως είναι η πολλαπλή συμμόρφωση, η διαφοροποίηση της παραγωγής, η ενιαία αποδεσμευτική ενίσχυση και το σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών. Είναι πλέον προφανές πως, παρά τις επικρίσεις που έχει δεχθεί κατά καιρούς η εν λόγω ευρωπαϊκή πολιτική, το ισοζύγιο οφέλους/κόστους είναι θετικό, ιδιαίτερα σε επίπεδο επίτευξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η ΚΑΠ αναπτύχθηκε, αρχικά, ως μέρος της Συνθήκης της Ρώμης το 1957, μέσω της εισαγωγής μίας σειράς διατάξεων και ρυθμίσεων για τη δημιουργία μίας κοινής

πολιτικής για τον αγροτικό τομέα. Παρά τις μεταρρυθμιστικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια των τελευταίων 50 ετών, οι στόχοι της ΚΑΠ παραμένουν τα σταθερά σημεία αναφοράς, οριζόμενοι από το Άρθρο 33 ως: (1) η αύξηση της αγροτικής παραγωγικότητας με σκοπό την εξασφάλιση της ορθολογικής ανάπτυξης της γεωργικής παραγωγής, (2) η εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού βιοτικού επιπέδου για το γεωργικό πληθυσμό μέσω της ενίσχυσης του ατομικού εισοδήματος του εργατικού δυναμικού, (3) η σταθεροποίηση των αντίστοιχων αγορών, (4) η εξασφάλιση των εφοδιασμών, και, (5) η εγγύηση ορθολογικών τιμών για τις προμήθειες των καταναλωτών (Λεοντίδου και συν, 2010).

Βέβαια, η ΚΑΠ έχει διέλθει σημαντικών μεταρρυθμίσεων, ειδικότερα από τη δεκαετία του 1990 και μετά, προσανατολιζόμενη προς την κοινή αγορά. Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί για την απλοποίησή της, ο βαθμός ευελιξίας που παρέχεται στα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι σχετικά υψηλός αναφορικά με την επιλογή και εφαρμογή των επιμέρους πολιτικών εντός του κοινού κανονιστικού πλαισίου. Ο γενικός προσανατολισμός της ΚΑΠ, όπως αυτή ισχύει μέχρι και σήμερα, βασίζεται στην εισαγωγή μέτρων για την επίτευξη των ακόλουθων στόχων (Costa et al, 2009):

- I. Ο προσανατολισμό στην οικονομία της αγοράς με παράλληλο περιορισμό των στρεβλώσεων του εμπορίου
- II. Η στοχοθετημένη υποστήριξη του αγροτικού πληθυσμού
- III. Η διατήρηση του δημοσιονομικού κόστους εντός της ΕΕ σε διαχειρίσιμα επίπεδα
- IV. Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών κριτηρίων για τη μελλοντική αγροτική ανάπτυξη
- V. Η υποστήριξη της αειφόρου περιφερειακής ανάπτυξης μέσω παροχής ενισχύσεων στους αγρότες και τις αγροτικές περιοχές
- VI. Η προστασία των καταναλωτών και των φορολογούμενων
- VII. Η συμμόρφωση με τις γενικότερες κατευθύνσεις της ΕΕ

Σύμφωνα με τους παραπάνω στόχους, οι βασικοί άξονες πολιτικής για τη νέα ΚΑΠ αποτελούνται από την εφαρμογή μηχανισμών για τη μετάβαση από το καθεστώς της στήριξης προϊόντος στο καθεστώς στήριξης του παραγωγού, τη σταδιακή μείωση όλων των άμεσων ενισχύσεων, τη δημιουργία συστήματος παροχής συμβουλών

στους γεωργούς για τη διαχείριση της γης και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την εισαγωγή του μέτρου της ενιαίας αποδεσμευτικής ενίσχυσης. Όπως περιγράφει ο Μαραβέγιας (2004), μετά τη μεταρρύθμιση των ετών 2003-2004, η σημαντικότερη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ είναι η νέα αυτή αποδεσμευτική ενίσχυση, η οποία θεωρείται ότι δε στρεβλώνει την παραγωγή και, αντίστοιχα, το εμπόριο των γεωργικών προϊόντων.

Συνοπτικά, όλα τα μέτρα της νέας ΚΑΠ εντάσσονται στους εξής Πυλώνες:

- Πυλώνας 1: Ενισχύσεις για τη στήριξη της ετήσιας γεωργικής παραγωγής και των τιμών των προϊόντων
- Πυλώνας 2: Μέτρα για τη στήριξη των παραγωγικών συντελεστών, συμπεριλαμβανομένων της παροχής κινήτρων για τους νέους αγρότες, τη βελτίωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της πρόωρης συνταξιοδότησης
- Πυλώνας 3: Μέτρα που αφορούν την κτηνιατρική νομοθεσία, τη φυτοπροστασία, τις ζωοτροφές, τη σήμανση των τροφίμων και άλλα σχετικά ζητήματα

1.2 ΚΑΠ: ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Μία από τις σημαντικότερες μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες της ΚΑΠ έλαβε χώρα το 2000, με τη την «Ατζέντα 2000», η οποία είχε ως στόχο την ενίσχυση του προσανατολισμού της ΚΑΠ προς την αγορά και το περιβάλλον, ενσωματώνοντας πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης στο μέχρι τότε ισχύον θεσμικό πλαίσιο, καθώς και περαιτέρω μειώσεις στις παρεμβάσεις για τις τιμές, αντισταθμιζόμενες από την παροχή άμεσων εισοδηματικών χορηγήσεων (Te Velde et al, 2012). Απώτερος στόχος της μεταρρύθμισης ήταν η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εμπλοκής του καταναλωτή σε ζητήματα ποιότητας και ασφάλειας, με παράλληλη καλλιέργεια της περιβαλλοντικής ευαισθησίας, θέτοντας ως προτεραιότητα τη συνολική αγροτική ανάπτυξη.

Οι μεταρρυθμίσεις της διετίας 2003-2004 βασίστηκαν στην εισαγωγή του μέτρου της ενιαίας αποδεσμευτικής ενίσχυσης (σταθερό ποσό ανά έτος), παρέχοντας στους αγρότες το κίνητρο λήψης ανεξάρτητων αποφάσεων για την καλλιέργεια, υπό την προϋπόθεση της πολλαπλής συμμόρφωσης (περιβαλλοντικά πρότυπα, ποιότητα τροφίμων, καλή διαβίωση ζώων, καλή περιβαλλοντική και γεωργική κατάσταση γης).

Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις ανακατεύθυναν τη χρηματοδότηση από τις άμεσες ενισχύσεις προς την περιφερειακή ανάπτυξη, ενώ από τότε μέτρα άρχισαν να λαμβάνονται ειδικές κατηγορίες προϊόντων με σκοπό την ενίσχυση του βαθμού έκθεσής τους στις δυνάμεις της αγοράς.

Το νέο καθεστώς 'Ελέγχου της Υγείας' ("Health Check") εισήχθη το 2008 με το σκοπό την προσαρμογή και επέκταση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων του 2003, μέσω της εισαγωγής του διαγνωστικού αυτού ελέγχου, ώστε να καταστεί το πλαίσιο της ενιαίας ενίσχυσης αποτελεσματικότερο και ορθολογικότερο, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, της κλιματικής αλλαγής, της διαχείρισης των υδάτων και της αύξησης της χρήσης βιοκαυσίμων. Τέλος, η ΚΑΠ της τρέχουσας περιόδου 2014-2020 έχει τρεις βασικούς στόχους: (1) τη συνεισφορά σε μία βιώσιμη και προσανατολισμένη στην αγορά παραγωγή ασφαλών προϊόντων, (2) τη διασφάλιση της ασφαλούς χρήσης των φυσικών πόρων, και (3) τη δημιουργία μίας ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της νέας ΚΑΠ αφορούν την ενιαία ενίσχυση, τα ειδικά καθεστώτα ενίσχυσης, τη διαφοροποίηση, την πολλαπλή συμμόρφωση, τη δημοσιονομική πειθαρχία και το Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου (ΟΣΔΕ). Πιο αναλυτικά, η ενιαία αποδεσμευτική ενίσχυση, η οποία εντάσσεται στα μέτρα του Πυλώνα 1, ορίζει την αντικατάσταση των άμεσων ενισχύσεων των αγροτών από την ενίσχυση ανά εκμετάλλευση, η οποία είναι αποδεσμευμένη (decoupled) από το είδος και την ποσότητα παραγωγής.

Όπως σημειώνει ο Πέζαρος (2008), το μέτρο της ενιαίας αποδεσμευτικής ενίσχυσης αποτελεί κρίσιμο στοιχείο της ΚΑΠ, καθώς σταθεροποιεί το εισόδημα των παραγωγών, ενισχύοντας παράλληλα την ανταγωνιστικότητα. Έτσι, ο προσανατολισμός στην αγορά, ο οποίος εκδηλώνεται ως αντιστοίχιση της παραγωγής στις καταναλωτικές ανάγκες, μειώνει τις στρεβλώσεις του εμπορίου, ενισχύοντας την αειφορία της αγροτικής παραγωγής. Αυτό το μέτρο είναι εξίσου σημαντικό και για τους νέους αγρότες, λαμβάνοντας υπόψη πως η εξασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδήματος δίνει το κίνητρο στους παραγωγούς να αξιοποιούν τις εκάστοτε επιχειρηματικές ευκαιρίες, όπως αυτές καθορίζονται από τα αντίστοιχα καταναλωτικά πρότυπα και ανάγκες.

Το μέτρο των ειδικών καθεστώτων ενίσχυσης αφορά την παροχή κινήτρων για την προώθηση ορισμένων καλλιεργειών, μέσω χορήγησης ενισχύσεων συνδεδεμένων με την παραγωγή, εκτός της ενιαίας ενίσχυσης, μέτρο ιδιαίτερα σημαντικό για την ανάπτυξη των εναλλακτικών καλλιεργειών. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί το στοιχείο της πολλαπλής συμμόρφωσης, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την παροχή ενισχύσεων και χρηματοδοτήσεων. Η πολλαπλή συμμόρφωση αφορά στην τήρηση των κοινοτικών Οδηγιών και Κανονισμών σχετικά με τη δημόσια υγεία, την υγεία των φυτών και των ζώων και τις ορθές γεωργικές πρακτικές, η παράβαση των οποίων συνεπάγεται μείωση των ενισχύσεων (Λεοντίδου και συν, 2010).

Σε γενικές γραμμές, ο στόχος της υποστήριξης της αγροτικής ανάπτυξης αποτέλεσε κρίσιμο προσανατολισμό της ΚΑΠ από τη μεταρρυθμιστική Ατζέντα του 2000, ενώ μετά τι 2003 νέα μέτρα εισήχθησαν για την προώθηση της βιώσιμης και αιεφόρου γεωργικής ανάπτυξης. Αξίζει να σημειωθεί πως τα μέτρα αυτά συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ και τα μεμονωμένα κράτη-μέλη, ενώ σε μέσο όρο περίπου το ½ της χρηματοδότησης προέρχεται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό και το υπόλοιπο ήμισυ από τα κράτη, αν και το επίπεδο χρηματοδότησης μεταξύ τους διαφοροποιείται σημαντικά (WTO, 2007).

Σημαντικό στοιχείο της ευρωπαϊκής αγροτικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της νέας ΚΑΠ είναι η ανάπτυξη των τοπικών συνεταιρισμών μέσω του άξονα Leader, με σκοπό την κινητοποίηση και την ανάπτυξη των αγροτικών κοινοτήτων, με την εισαγωγή μέτρων τοπικής βάσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου, με έμφαση στη συνεργασία και τη δημιουργία δικτύων ανταλλαγής εμπειριών. Βέβαια, η επιλογή και εφαρμογή των μέτρων αγροτικής ανάπτυξης είναι αποκεντρωμένης φύσης, έτσι ώστε τα μεμονωμένα κράτη-μέλη να έχουν τη δυνατότητα να ικανοποιούν καλύτερα τις ανάγκες των αγροτικών τους περιοχών. Κατά συνέπεια, τα κράτη-μέλη είναι αρμόδια για την ανάπτυξη της δικής τους στρατηγικής για την αγροτική ανάπτυξη, σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, για μία περίοδο 7 ετών.

Σε κάθε περίπτωση, η ΚΑΠ και οι μελλοντικές μεταρρυθμιστικές της προοπτικές, παρά την πολυπλοκότητα των σχετικών μηχανισμών, παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς αποτελούν κεντρικό άξονα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Επιπροσθέτως, ανεξαρτήτως των βασικών κατευθύνσεων των μεταρρυθμίσεων που έχουν λάβει χώρα μέχρι σήμερα, ο γενικός προσανατολισμός της ΚΑΠ παραμένει σε

ένα βαθμό ο ίδιος, εστιάζοντας στη δημιουργία μίας κοινής γεωργικής αγοράς, όπου οι συναλλαγές μεταξύ των κρατών-μελών είναι απελευθερωμένες και άλλοι περιορισμοί, όπως οι τελωνειακοί δασμοί και οι ποσοτικοί περιορισμοί, έχουν σημαντικά εξαλειφθεί.

Μάλιστα, όπως σημειώνει ο Μούσης (2008), η ενιαία γεωργική αγορά, η οποία υποδηλώνει την ελεύθερη εμπορία εμπορευμάτων, έχει οδηγήσει σε μία αύξηση της ποικιλίας των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων, με αποτέλεσμα την αυξημένη καταναλωτική ικανοποίηση. Ακόμη, οι Pim & Trond (2012) επισημαίνουν πως οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις και η διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας και οργάνωσης των αγορών προστατεύει τη γεωργική αγορά από τις διακυμάνσεις της παγκόσμιας, μέσω εφαρμογής μηχανισμών περιορισμού της προσφοράς, διάθεσης των πλεονασμάτων ή αύξησης της προσφοράς, καταφεύγοντας σε ειδικά μέτρα σε περιόδους κρίσης που αφορούν τη βέλτιστη διαχείριση είτε των προϊόντων είτε των παραγωγικών συντελεστών. Η επιτυχημένη εφαρμογή των μηχανισμών και μέτρων της ΚΑΠ είναι εμφανής και στη διασφάλιση των κρατών-μελών έναντι έλλειψης ειδών διατροφής, η οποία είναι εξαιρετικά σημαντική για την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, λαμβάνοντας υπόψη και το επίπεδο της βιομηχανικής και κοινωνικής ανάπτυξης της ΕΕ.

Επιπλέον, οι Hansen & Hermann (2012), επισημαίνουν πως δεδομένου του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, ο προσανατολισμός της μεταρρυθμιστικής εξέλιξης της ΚΑΠ προς την οικονομία της αγοράς έχει θετικές επιπτώσεις κρίσιμης σημασίας στην ενίσχυση του ανταγωνισμού, στην ενθάρρυνση της βιώσιμης γεωργίας, στην εξασφάλιση της επάρκειας των τροφίμων και στην εξέλιξη της αειφορίας στην αγροτική ανάπτυξη. Έτσι, το Ευρωπαϊκό μοντέλο γεωργίας, όπως αυτό καθορίζεται από τις κατευθύνσεις της ΚΑΠ, αποσκοπεί στη βιώσιμη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, εστιάζοντας στην πολυλειτουργικότητα και τη διαφοροποίηση, εφαρμόζοντας παράλληλα μία πολύ-τομεακή προσέγγιση.

1.3 ΚΑΠ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μετά την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην ΕΕ το 1981, η αγροτική πολιτική της χώρας διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της ΚΑΠ, με σαφείς επιδράσεις στην εγχώρια αγροτική ανάπτυξη, λαμβάνοντας υπόψη και τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζει ο

πρωτογενής τομέας στην ελληνική οικονομία παραδοσιακά. Σήμερα, η ελληνική γεωργία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ευρωπαϊκής αγροτικής ανάπτυξης και οι πολιτικές που αναπτύσσονται στη χώρα οφείλουν να συμμορφώνονται απόλυτα με τις κοινοτικές κατευθύνσεις στο πλαίσιο της ΚΑΠ. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως η πορεία αυτή συμμόρφωσης της ελληνικής γεωργίας με τα ευρωπαϊκά πρότυπα δεν ήταν απλή, δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων της υπαίθρου, των μεσογειακών χαρακτηριστικών της ελληνικής γεωργίας και του γεγονότος ότι η Ελλάδα ήταν η πρώτη από τις μεσογειακές χώρες που προσχώρησε στην ΕΕ, με σταθερά χαμηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης από τα υπόλοιπα τότε κράτη-μέλη.

Επίσης, η ιδιαίτερη σημασία της ΚΑΠ για την Ελλάδα αναδεικνύεται και από τον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζει η γεωργία για τη χώρα, παρά το γεγονός ότι η συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη ακολουθεί μία πτωτική πορεία, σε συνάρτηση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με το Σπανελλή (2011), η πτωτική αυτή πορεία αντικατοπτρίζεται σαφώς στο ολοένα μειούμενο ποσοστό της συμμετοχής του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ. Παραδειγματικά, το 2001 η συμμετοχή της ελληνικής γεωργίας στο ΑΕΠ της χώρας ήταν 5,9%, ενώ περίπου δέκα χρόνια μετά (2010) έφτασε μόλις το 2,9%. Το ίδιο ισχύει και για το αγροτικό εισόδημα, το οποίο εμφανίζει τάσεις έντονης συρρίκνωσης, αν και η συνολική αντίστοιχη απασχόληση καταγράφει ήπιες διακυμάνσεις. Ο Σπανελλής (2011), επίσης, σημειώνει πως ιδιαίτερης σημασίας για την ελληνική αγροτική ανάπτυξη είναι και η σταδιακή μείωση του ελλείμματος του αγροτικού εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο ωστόσο οφείλεται κατά κύριο λόγο στην πτώση της ιδιωτικής κατανάλωσης, λόγω της οικονομικής κρίσης.

Σε κάθε περίπτωση, την τελευταία δεκαετία η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο ελληνικό ΑΕΠ είναι σταθερά υψηλότερη από την αντίστοιχη του ευρωπαϊκού μέσου όρου (European Commission, 2003). Για το λόγο αυτό, οι επιπτώσεις της εφαρμογής της ΚΑΠ είναι ιδιαίτερα σημαντικές τόσο για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου όσο και για την οικονομική μεγέθυνση, εν γένει. Σε γενικές γραμμές, κατά την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην ΕΕ, η συμμόρφωση της ελληνικής γεωργίας με την ΚΑΠ υπήρξε μία επίπονη διαδικασία, η οποία είχε σημαντικές θετικές επιπτώσεις αλλά και ορισμένα αρνητικά αποτελέσματα. Εξ αυτών, ο Πέζαρος (2011) θεωρεί πως τα σημαντικότερα ήταν η στρέβλωση της σύνθεσης της εγχώριας παραγωγικής βάσης, η απομόνωση των παραγωγών από τις δυνάμεις της αγοράς και οι τάσεις

αύξησης του εμπορικού ελλείμματος των γεωργικών προϊόντων, λόγω της αθρόας εισαγωγής ξένων.

Βέβαια, αποτελεί σήμερα κοινό τόπο πως σε θεσμικό και οικονομικό επίπεδο η ελληνική γεωργία επωφελήθηκε από την ενσωμάτωση της χώρας στην ΕΕ, καθώς η ΚΑΠ επέφερε ανακατανομή των πόρων μεταξύ των παραγωγών και μία γενικότερη θετική προσαρμογή σε ότι αφορά τις αγροτικές συνήθειες. Από την άλλη πλευρά, ο Πέζαρος (2009) σημειώνει πως ο πρωτογενής τομέας θα μπορούσε να ωφεληθεί παραπάνω, αν η χώρα ήταν προετοιμασμένη δημοσιονομικά και η Πολιτεία ήταν σε θέση να αναλάβει πρωτοβουλίες ως προς τη διαμόρφωση των κοινοτικών πολιτικών.

Υπό το πρίσμα των νέων μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ μέχρι το 2020, έχει ήδη επισημανθεί η ανάγκη διαμόρφωσης μίας συγκροτημένης εθνικής στρατηγικής ανάπτυξης για την ελληνική γεωργία, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της αειφορίας, καθώς και τη σταδιακή μείωση των επιδοτήσεων. Η αειφορική διαχείριση των αγροτικών πόρων αποτελεί πλέον συνθήκη αναγκαία για τη βιώσιμη γεωργική ανάπτυξη της χώρας, δεδομένου ότι η νέα ΚΑΠ υποχρεώνει πως το 30% των άμεσων ενισχύσεων θα αποδίδονται μόνο αν γίνονται σεβαστά τα αναγκαία περιβαλλοντικά μέτρα, συμπεριλαμβάνοντας την εναλλαγή των καλλιεργειών και τη διατήρηση των ζωνών οικολογικής εστίασης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Επιπλέον, η νέα ΚΑΠ περιλαμβάνει σημαντικά κίνητρα για τους νέους αγρότες και τους μικροκαλλιεργητές, αναγνωρίζοντας τις δραματικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και τις δημογραφικές εξελίξεις στον αγροτικό πληθυσμό. Ακόμη, οι νέες πολιτικές της ΚΑΠ μέχρι το 2020 έχει λάβει υπόψη την ανάγκη κοινοτικής στήριξης των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων που είναι λιγότερο ανταγωνιστικές από τις μεγαλύτερες. Οι αγρότες που έχουν υπό την κατοχή τους περιορισμένες αγροτικές εκτάσεις έχουν τη δυνατότητα απορρόφησης πρόσθετων πληρωμών, ενώ η Πολιτεία μπορεί να χρησιμοποιήσει κοινοτικούς πόρους για την παρότρυνση των ατόμων νεαρής ηλικίας να γίνουν αγρότες. Οι προαναφερθείσες πολιτικές, σε συνδυασμό με την προώθηση των πολιτικών αειφόρου αγροτικής ανάπτυξης σε αυστηρότερα περιβαλλοντικά πλαίσια και με τους αναπτυξιακούς νόμους που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο δημιουργούν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την προώθηση των εναλλακτικών καλλιεργειών.

1.4 ΚΙΝΗΤΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ

Οι γεωργοί στην ΕΕ αποτελούν μία ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική επαγγελματική κατηγορία, η οποία έχει διαδραματίσει εξέχων ρόλο στην ευρωπαϊκή εξέλιξη και ολοκλήρωση, λαμβάνοντας υπόψη πως η αμοιβή τους δεν θα πρέπει να αντιστοιχεί αποκλειστικά στην παραγωγή τους αλλά στη γενικότερη συμβολή τους στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Ωστόσο, δεδομένης της έντονης αστικοποίησης, το επάγγελμα του γεωργού δε θεωρείται πλέον ελκυστικό, με αποτέλεσμα ο αριθμός τους να μειώνεται σταδιακά, φτάνοντας σήμερα τα 14 εκατομμύρια περίπου σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο. Σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το γεωργικό εισόδημα στην ΕΕ αντιστοιχεί μόλις στο 40% του μη γεωργικού εισοδήματος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

Συνεπώς, η στήριξη του αγροτικού πληθυσμού και η παροχή κινήτρων στους νέους αγρότες αποτελεί κεντρική στοχοθέτηση της ΚΑΠ, μέσω της οποίας τους παρέχονται κεφάλαια για την αγορά γης, μηχανημάτων και εξοπλισμού, ενώ παράλληλα αναπτύσσονται εκπαιδευτικά προγράμματα για την υιοθέτηση και ενθάρρυνση της χρήσης σύγχρονων τεχνολογιών και μεθόδων παραγωγής. Σε αυτό συνηγορεί και η διαπίστωση πως η περιφερειακή αειφόρος και βιώσιμη ανάπτυξη στηρίζεται εν πολλοίς στην ανάπτυξη της υπαίθρου και άρα στην ενθάρρυνση των νέων αγροτών, συνυπολογίζοντας πως σε ορισμένα περισσότερα ευάλωτα τμήματα του ευρωπαϊκού χώρου, οι γεωργοί αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα.

Ο διττός ρόλος των σημερινών γεωργών, δηλαδή η παραγωγή τροφίμων και η διαχείριση της υπαίθρου, επιβάλλει την υποστήριξή τους, καθώς σήμερα χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο την εισοδηματική ενίσχυση μέσω της ΚΑΠ για την εφαρμογή καινοτόμων και περιβαλλοντικά βιώσιμων καλλιεργητικών μεθόδων, ώστε να είναι σε θέση να μειώνουν τις ποσότητες χημικών λιπασμάτων που και την πυκνότητα του ζωικού κεφαλαίου. Έτσι, τα μέτρα της νέας ΚΑΠ περιλαμβάνουν προσαρμογές για τη διατήρηση των ακαλλιέργητων εκτάσεων στα όρια της εκμετάλλευσης και μέτρα για τη διεύρυνση της χρήσης καλών πρακτικών καλλιέργειας που υπερβαίνουν τις συμβατικές μεθόδους. Προς αυτήν την κατεύθυνση λειτουργούν και οι παρεμβάσεις για την υποστήριξη των επιπρόσθετων δραστηριοτήτων, όπως είναι ο τουρισμός και η μεταποίηση.

Ένα ζήτημα ύψιστης σημασίας για τους νέους γεωργούς είναι η συμβολή της ΚΑΠ στην αύξηση της παραγωγικότητά τους, μέσω της βελτίωσης των τεχνικών τους δεξιοτήτων. Έτσι, σήμερα η ΚΑΠ υποστηρίζει τους νέους γεωργούς να καλλιεργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνονται οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, να χρησιμοποιούν φιλικές προς το περιβάλλον τεχνικές και να συμμορφώνονται με τις κατευθύνσεις της ΕΕ αναφορικά με τη δημόσιο υγεία, το περιβάλλον, την κατάσταση της γης και την υγεία των ζώων. Στο πλαίσιο αυτό, ενθαρρύνονται οι συμπράξεις καινοτομίας, ώστε να ενισχύεται η ενσωμάτωση της έρευνας και της τεχνολογίας στη γεωργική παραγωγή.

Επιπρόσθετα, σημαντική είναι η συμβολή της ΚΑΠ στην ενίσχυση της διαπραγματευτικής δύναμης των γεωργών έναντι των υπολοίπων συμμετεχόντων της τροφικής αλυσίδας, ειδικότερα αυτών των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, παρέχοντας ενίσχυση για το σχηματισμό οργανώσεων παραγωγών, την ενθάρρυνση άλλων καινοτόμων μορφών συνεργασίας, την προστασία εξειδικευμένων τύπων παραγωγής, τη βέλτιστη διαχείριση των συμβατικών σχέσεων σε όλο το φάσμα της αλυσίδας, τη δημιουργία ταμείων αλληλοβοήθειας και ασφάλισης και τη χρήση σύγχρονων εργαλείων διαχείρισης κινδύνων.

Υπό το πρίσμα της ενίσχυσης των εναλλακτικών καλλιεργειών, η ανανέωση των γενεών στο γεωργικό τομέα αποτελεί βασικό σημείο των μελλοντικών μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ, όπως αποτυπώνεται στο αντίστοιχο δημογραφικό πλαίσιο, το οποίο αναδεικνύει τον επείγοντα χαρακτήρα της υποστήριξης των νέων γεωργών, καθώς σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, μόνο το 7% των κατόχων γεωργικών εκτάσεων είναι κάτω των 35 ετών στην ΕΕ-27, ενώ ένας στους τρεις είναι άνω των 65 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012). Τα σημαντικότερα εμπόδια της εισόδου των νέων γεωργών στον αγροτικό τομέα είναι η χαμηλή προσβασιμότητα σε γη και σε πιστώσεις, οι δυσκολίες στην προβλεψιμότητα της παραγωγής και η χαμηλή κερδοφορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ

2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

Η επάρκεια της προσφοράς τροφίμων αναφορικά με την κάλυψη των διατροφικών αναγκών του παγκόσμιου πληθυσμού αποτελεί μία από τις βασικότερες προκλήσεις εδώ και δεκαετίες. Κεντρικό στοιχείο του δημόσιου διαλόγου περί σύγχρονης αγροτικής ανάπτυξης είναι η πράσινη «επανάσταση» σχετικά με την εισαγωγή νέων μεθόδων καλλιέργειας, νέων ποικιλιών φυτών υψηλής απόδοσης, συνθετικών λιπασμάτων και βιοκτόνων και άλλων μηχανοποιημένων καλλιεργητικών μεθόδων, με απώτερο στόχο την παραγωγή επαρκούς ποσότητας τροφίμων για τον ολοένα αυξανόμενο παγκόσμιο πληθυσμό (Huang et al, 2002). Η επανάσταση αυτή στον τομέα της γεωργίας τις τελευταίες δεκαετίες θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα τεχνολογικά επιτεύγματα, καθώς ακόμα και το διπλασιασμό του ανθρώπινου πληθυσμού τα τελευταία 40 χρόνια, υπολογίζεται πως υπό ένα δικαιότερο διανεμητικό σύστημα, η αγροτική παραγωγή επαρκεί για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών (Smil, 2000).

Βέβαια, αμφιβολίες για την επάρκεια αυτή συνεχίζουν να υπάρχουν για το άμεσο μέλλον, δεδομένης της ραγδαίας αύξησης του πληθυσμού σε ορισμένα μέρη του κόσμου, της παράλληλης αύξησης της κατανάλωσης κρέατος και της σταδιακής μείωσης των αποδόσεων των δημητριακών (Borlaug, 2000). Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα της σύγχρονης περιβαλλοντικής ανάπτυξης αφορά το γεγονός ότι οι μέχρι τώρα μέθοδοι παραγωγής και καλλιέργειας συνδέονται με κρίσιμα άμεσα και έμμεσα κόστη. Συγκεκριμένα, το περιβαλλοντικό κόστος περιλαμβάνει την αυξημένη διάβρωση του εδάφους, τη μόλυνση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, την αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου, την εντατικοποίηση της αντοχής των παρασίτων και την απώλεια της βιοποικιλότητας (Heller & Keoleian, 2003). Κατά συνέπεια, είναι προφανές πως υπάρχει ανάγκη εισαγωγής περισσότερο βιώσιμων μεθόδων παραγωγής, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της αειφορικής αγροτικής ανάπτυξης σε μακροπρόθεσμο επίπεδο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το κεντρικό ζήτημα της μελλοντικής αγροτικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο αφορά το αν οι εναλλακτικές μέθοδοι καλλιέργειας, συμπεριλαμβανομένων των εναλλακτικών ποικιλιών, είναι ικανές να διασφαλίσουν την παραγωγή επαρκούς ποσότητας τροφίμων, δεδομένων των περιβαλλοντικών οφελών τους και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των γεωργών και το γενικότερο υφιστάμενο οικονομικό περιβάλλον. Παραδειγματικά, έχει σαφώς επισημανθεί πως η βιολογική γεωργία απαιτεί περισσότερη γη για την ίδια ποσότητα παραγωγής από ότι η συμβατική γεωργία, αντισταθμίζοντας έτσι τα τυχόν περιβαλλοντικά οφέλη της βιολογικής παραγωγής (Green et al, 2004).

Σε γενικές γραμμές, η εναλλακτική γεωργία και οι εναλλακτικές καλλιέργειες τοποθετούνται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των τρεχουσών πολιτικών αγροτικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο. Η ανάπτυξη της σύγχρονης γεωργίας υψηλής έντασης χρήσης πόρων έχει πολλαπλασιάσει τις αποδόσεις των σημαντικότερων καλλιεργειών του κόσμου, όπως είναι το σιτάρι, το ρύζι και το καλαμπόκι, κατά περίπου 2,6 με 3,6% ετησίως κατά τα τελευταία 50 χρόνια. Σύμφωνα με στοιχεία του FAO, η αύξηση αυτή οφείλεται περισσότερο στις υψηλότερες αποδόσεις ανά στρέμμα και ελάχιστα στην αύξηση της καλλιεργήσιμης γης (FAOSTAT, 2011). Ωστόσο, η εν λόγω πρόοδος έχει επιτευχθεί μέσω της χρήσης πόρων υψηλής κατανάλωσης ενέργειας και επιφέροντας σημαντικές ανεπιθύμητες περιβαλλοντικές επιπτώσεις (Tilman et al, 2001). Η εναλλακτική γεωργία από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνει ένα σύνολο πρακτικών καλλιέργειας και διαχείρισης που αποσκοπούν στην περιβαλλοντικά φιλική παραγωγή, αποφεύγοντας μάλιστα τη χρήση συνθετικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων και υποστηρίζοντας τη γονιμότητα των εδαφών.

Συμπερασματικά, η εναλλακτική γεωργία συμπεριλαμβάνει τόσο τις νέες μεθόδους καλλιέργειας που είναι φιλικές προς το περιβάλλον, όπως είναι η βιολογική γεωργία, όσο και τις νέες εναλλακτικές καλλιέργειες, οι οποίες έχουν ονομαστεί έτσι για να αντικατοπτρίσουν πως αυτές αποτελούν μία νέα απόπειρα για τους γεωργούς που αναζητούν μία διέξοδο από τη συμβατική γεωργία, σε μία προσπάθεια να προστατέψουν το εισόδημά τους. Όπως σημειώνει ο Γάτσιος (2011), οι εναλλακτικές καλλιέργειες αφορούν αυτές τις ποικιλίες που διαθέτουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, παρέχουν σημαντικές προοπτικές εκμετάλλευσης, έχουν ικανοποιητική ικανότητα προσαρμογής στις εκάστοτε εδαφοκλιματικές συνθήκες και, παράλληλα, προσφέρουν

στον παραγωγό ικανοποιητικό κέρδος. Θα μπορούσε, μάλιστα, να υποστηριχθεί πως η πρόσφατη κρίση χρέους στην Ευρώπη και ειδικότερα στην Ελλάδα, πιθανόν, αποτελεί μία ευκαιρία ανάπτυξης των εν λόγω καλλιεργειών, λαμβάνοντας υπόψη και την παγκόσμια τάση προώθησης των εναλλακτικών και οργανικών μορφών καλλιέργειας. Παραδείγματα των νέων καλλιεργειών είναι αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά (μύρτιλλο, βασιλικός, ιποφαές, αλώη, αρώνια, κρανιά) τα υποτροπικά φυτά (αβοκάντο, μπανάνα, φραγκοσυκιά, χουρμαδιά, μάνκο, λωτός) και τα κτηνοτροφικά φυτά.

Συνοπτικά, η εναλλακτική γεωργία αφορά τα συστήματα καλλιέργειας που εφαρμόζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιφέρουν μεγαλύτερη χρησιμότητα για τον άνθρωπο, βελτιστοποιούν την αποδοτικότητα των διαθέσιμων πόρων και οδηγούν σε μία ισορροπία με το περιβάλλον που είναι ευνοϊκή τόσο για τον άνθρωπο όσο και για τα υπόλοιπα είδη (Hendrickson et al, 2008). Το βασικό χαρακτηριστικό της εναλλακτικής γεωργίας σε αντιπαραβολή με τη συμβατική είναι η ικανότητα προσαρμογής της στις μελλοντικές πιθανές περιβαλλοντικές αλλαγές, ενώ συνδέεται και με την έννοια της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης, η οποία αναφέρεται σε ένα γεωργικό σύστημα που είναι φιλικό προς το περιβάλλον, οικονομικά βιώσιμο και κοινωνικά δίκαιο (Theocharopoulos et al, 2012).

Στο πλαίσιο της εναλλακτικής και βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης, η βιολογική γεωργία θεωρείται ως ένα ολιστικό σύστημα διαχείρισης της παραγωγής που ενισχύει και προωθεί την υγεία και ευημερία του γεωργικού συστήματος, αποφεύγοντας τη χρήση συνθετικών λιπασμάτων, γενετικά τροποποιημένων οργανισμών και φυτοφαρμάκων (FAO, 2012). Το αποτέλεσμα αυτού του τύπου καλλιέργειας είναι η μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η βελτιστοποίηση του επιπέδου υγείας των αλληλοεξαρτώμενων κοινοτήτων των ανθρώπων, των φυτών και των ζώων. Έτσι, η βιολογική γεωργία βασίζεται σε οικολογικές διαδικασίες και καλλιεργητικούς κύκλους που είναι προσαρμοσμένοι στις τοπικές συνθήκες, συνδυάζοντας την αγροτική παράδοση της εκάστοτε περιοχής, την καινοτομία και την επιστήμη προς όφελος του περιβάλλοντος, προωθώντας δικαιότερες σχέσεις ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη (Swezey et al, 2007). Τέλος, οι εναλλακτικές καλλιέργειες περιλαμβάνουν τις νέες και βιολογικές ποικιλίες, οι οποίες διαθέτουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες κέρδους και συμβαδίζουν με τις αρχές της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης.

2.2 ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

Οι υψηλής έντασης και υψηλής απόδοσης καλλιεργητικές πρακτικές κυριαρχούν εδώ και δεκαετίες στις προηγμένες βιομηχανικά και γεωργικά χώρες του κόσμου, ενώ υπολογίζεται πως λιγότερο από το 2% της παγκόσμιας χρήσης γης χρησιμοποιείται στην εναλλακτική γεωργία (European Commission, 2003). Οι εν λόγω συμβατικές μέθοδοι επικεντρώνονται σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο φάσμα ποικιλιών, ενώ αντιθέτως η γη που χρησιμοποιείται σε εναλλακτικές γεωργικές κατηγορίες σε σχέση με τις παραδοσιακές περιλαμβάνουν διαδικασίες που είναι βιώσιμες, οργανικές ή «χαμηλών εισροών». Παρά το γεγονός ότι οι συμβατική γεωργία θεωρείται πως είναι επικερδέστερη για τους παραγωγούς, στην πραγματικότητα έχει αποδειχθεί πως αυτό δεν ισχύει πάντα.

Όπως αναφέρουν οι Chappell & LaValle (2011), τα μικρά αγροκτήματα στις αναπτυσσόμενες χώρες παράγουν γενικά υψηλότερα επίπεδα απόδοσης ανά μονάδα επιφάνειας σε σχέση με τις μεγάλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, λόγω της μεγαλύτερης ποικιλίας καλλιεργειών, της αποδοτικότητας χρήσης της άρδευσης, της βελτίωσης της ποιότητας της εργασίας και της χαμηλότερης εξάρτησης από φυτοφάρμακα. Οι ίδιοι ερευνητές αναφέρουν πως οι εναλλακτικές καλλιέργειες χαρακτηρίζονται από μικρότερη διακύμανση των αποδόσεων από έτος σε έτος, κυρίως λόγω του ευρύτερου φάσματος καλλιεργειών που χρησιμοποιείται σε αντίθεση με τη συμβατική γεωργία.

Οι Robertson & Swinton (2005) αναφέρουν πως τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι τα εξής: (1) στηρίζουν την οικονομική βιωσιμότητα των δραστηριοτήτων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ιδιαίτερα των μικρότερης κλίμακας, (2) είναι σε θέση να ικανοποιήσουν τις σύγχρονες διατροφικές ανάγκες, (3) διατηρούν ή βελτιώνουν τους πόρους από τους οποίους εξαρτώνται, εστιάζοντας στην προστασία του εδάφους, την ανακύκλωση των θρεπτικών συστατικών και την προστασία της βιοποικιλότητας, (4) δίνουν την ευκαιρία στους αγρότες να εκμεταλλεύονται τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους, (5) είναι ανθεκτικές στη μεταβλητότητα της αγοράς, (6) καθιστούν τη χρήση των μη ανανεώσιμων πόρων περισσότερο αποτελεσματική, και (7) ενσωματώνουν ανάλογα με την περίπτωση τους φυσικούς βιολογικούς κύκλους και τα εργαλεία διαχείρισης παρασίτων με τις πρακτικές παραγωγής.

Από την άλλη πλευρά, οι Gliessman et al (2009) υποστηρίζουν πως οι βασικότερες δυνάμεις που αποθαρρύνουν την υιοθέτηση των εναλλακτικών μορφών και ποικιλιών καλλιέργειας είναι οι εξής: (i) οι γεωργικές επιδοτήσεις που ευνοούν την υπερβάλλουσα παραγωγή ενός μόνο προϊόντος ή ποικιλίας, (ii) τα παρεχόμενα οικονομικά κίνητρα που δεν τιμωρούν τους αγρότες για τις πρακτικές εξωτερίκευσης του περιβαλλοντικού κόστους στην υπόλοιπη κοινωνία, όπως είναι για παράδειγμα η μόλυνση των υδάτων ή η διάβρωση του εδάφους, (iii) η δραματική αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού και η κατά συνέπεια ανάγκη για φθηνά τρόφιμα, και (iv) οι ανεπαρκώς ή κακώς εκπαιδευμένοι και ενημερωμένοι καταναλωτές σχετικά με διάφορα ζητήματα της αγροτικής ανάπτυξης και παραγωγής.

Επιπλέον, βασικό πλεονέκτημα των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι πως ο περιορισμός του περιβαλλοντικού τους αποτυπώματος, κυρίως σε ότι αφορά την απελευθέρωση αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα (Niggli et al, 2009), ενώ αρκετοί ερευνητές έχουν υποστηρίξει πως οι βιολογικές καλλιέργειες απαιτούν και λιγότερους ενεργειακούς πόρους. Οι Williams et al (2006), εξετάζοντας τον κύκλο ζωής τεσσάρων καλλιεργειών που καλλιεργούνται συμβατικά και βιολογικά στο Ηνωμένο Βασίλειο, βρήκαν πως σε μέσο όρο η βιολογική παραγωγή απαιτεί 27% λιγότερη ενέργεια, τεκμηριώνοντας ωστόσο πως το πλεονέκτημα αυτό αντισταθμίζεται από τις μικρότερες αποδόσεις και την υψηλότερη ένταση της χρήσης γης. Πράγματι, οι χαμηλότερες αποδόσεις ανά επιφάνεια καλλιεργήσιμης γης φαίνεται να είναι το βασικότερο μειονέκτημα των εναλλακτικών καλλιεργειών, αν και αυτό δεν ισχύει πάντα.

Οι Pelletier et al (2008) εξέτασαν ένα υποθετικό σενάριο μετάβασης από τη συμβατική στη βιολογική παραγωγή για 4 σημαντικές ποικιλίες στον Καναδά, βρίσκοντας πως η δεύτερη περίπτωση συνδέεται με μικρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ενώ οι Nemecek et al (2011) κατέδειξαν πως η βιολογική γεωργία είναι είτε ανώτερη είτε παρόμοια με τη συμβατική σε όρους περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά με ορισμένες εξαιρέσεις, αν και το σημαντικότερο μειονέκτημα είναι οι χαμηλότερες αποδόσεις, οι οποίες αντισταθμίζουν τα υπόλοιπα πλεονεκτήματα. Επιπλέον, οι Mondelaers et al (2009) διαπίστωσαν πως οι βιολογικές καλλιέργειες γενικά συνδέονται με χαμηλότερη αποδοτικότητα της χρήσης γης, ουσιαστικά δηλαδή της απόδοσης ανά καλλιεργούμενη επιφάνεια, ενώ οι Gomiero et al (2008) κατέδειξαν πως οι εναλλακτικές καλλιέργειες απαιτούν μικρότερη κατανάλωση

ενέργειας και συνδέονται με χαμηλότερες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου ανά παραγόμενη μονάδα, γεγονός που οφείλεται ωστόσο στις χαμηλότερες αποδόσεις.

Ομοίως, οι MacRae et al (2010) επισημαίνουν πως τα συστήματα βιολογικής παραγωγής χαρακτηρίζονται από μικρότερη χρήση ενέργειας και λιγότερες εκπομπές αερίων ανά μονάδα γης, αλλά οι συγκρίσεις των ανά μονάδα αποδόσεων συνηγορούν υπέρ της συμβατικής καλλιέργειας, λόγω των σημαντικά χαμηλότερων αποδόσεων. Εξετάζοντας περαιτέρω τη χρήση ενέργειας, οι Lynch et al (2011) πραγματοποίησαν μία επισκόπηση 130 προηγούμενων σχετικών ερευνών, αποδεικνύοντας πως η παραγωγή βιολογικών φρούτων γενικά απαιτεί υψηλότερη ενέργεια σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης ανά μονάδα προϊόντος σε σχέση με τη συμβατική παραγωγή, διαπίστωση που δεν ισχύει ωστόσο για τα βιολογικά λαχανικά. Επίσης, οι Lotter et al (2003) υποστηρίζουν πως οι εναλλακτικές πρακτικές καλλιέργειας έχουν τη δυνατότητα να περιορίσουν τη μεταβλητότητα της ετήσιας απόδοσης και να μειώσουν τον κίνδυνο της παραγωγής.

Γενικά, αποτελεί κοινό τόπο πως η σταθερότητα της απόδοσης είναι ζωτικής σημασίας για τη βιωσιμότητα της γεωργίας στο πλαίσιο των μελλοντικών σεναρίων κλιματικής αλλαγής. Βέβαια, τα μέχρι τώρα ευρήματα δεν είναι σαφή αναφορικά με τις πραγματικές επιδράσεις των εναλλακτικών μορφών καλλιέργειας στις αποδόσεις της καλλιεργούμενης γης, ενώ εξαιρετικά ασαφή είναι και τα ευρήματα αναφορικά με τις εναλλακτικές ποικιλίες, δεδομένων των διαφορετικών εδαφοκλιματικών συνθηκών σε κάθε περιοχή και της μεταβλητότητας της ζήτησης για τα εν λόγω προϊόντα. Συνεπώς, δεν μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τις βέλτιστες καλλιεργητικές πρακτικές και ποικιλίες που μπορούν να διασφαλίσουν την αγροτική βιωσιμότητα, να προστατέψουν το εισόδημα του παραγωγού, να ελαχιστοποιήσουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και, παράλληλα, να βελτιώσουν την παραγωγικότητα και τις αποδόσεις.

Ιδιαίτερα από την πλευρά του παραγωγού/αγρότη, τα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα της εναλλακτικής και της συμβατικής γεωργίας διαφοροποιούνται σημαντικά. Σε κάθε περίπτωση, η μετάβαση σε ένα σύστημα εναλλακτικής παραγωγής ή καλλιέργειας εναλλακτικών ποικιλιών ενέχει κρίσιμους κινδύνους και προκλήσεις. Σύμφωνα με τους Francis et al (2006), η επίτευξη της βιωσιμότητας πρέπει στην πραγματικότητα να είναι μία διαδικασία βελτιστοποίησης που δεσμεύει

όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων αγροτών, καταναλωτών και υπευθύνων χάραξης της αγροτικής πολιτικής. Υπό αυτό το πρίσμα, εξαιρετικής σημασίας για την προώθηση των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι η νέα ΚΑΠ, η οποία προσφέρει σημαντικά κίνητρα για τη διασφάλιση της ασφαλούς χρήσης των φυσικών πόρων και την ανάπτυξη μίας ισόρροπης και βιώσιμης αγροτικής παραγωγής.

2.3 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΟΙ

Η βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη έχει συνδεθεί με την έννοια της αιφόρου οικονομικής ανάπτυξης εδώ και αρκετές δεκαετίες, ως προς την εισαγωγή ενός συνόλου στρατηγικών διαχείρισης για την αντιμετώπιση των κύριων κοινωνικών προβλημάτων που συνδέονται με την επάρκεια και ποιότητα των τροφίμων, καθώς και την περιβαλλοντική προστασία (Francis et al, 1987). Παρόλο που διάφορες προσεγγίσεις υφίστανται σχετικά με τη διασύνδεση βιώσιμης γεωργίας και οικονομικής ανάπτυξης, ουσιαστικά η σχέση αυτή έγκειται στην ικανότητα των γεωργικών συστημάτων να διατηρούν την παραγωγικότητα των καλλιεργειών μακροπρόθεσμα, καθώς και στην ευελιξία τους, εννοούμενη ως η προσαρμοστική ικανότητα της γεωργίας να εξελίσσεται σύμφωνα με τις μελλοντικές κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές αλλαγές (Gafsi et al, 2006).

Σε γενικούς όρους, όλοι οι ερευνητές, ακαδημαϊκοί και φορείς χάραξης της αγροτικής πολιτικής συμφωνούν στις τρεις βασικές διαστάσεις της βιώσιμης γεωργίας, τις περιβαλλοντικές, τις οικονομικές και τις κοινωνικές. Με άλλα λόγια, η αγροτική ανάπτυξη θεωρείται βιώσιμη και πως συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, μόνο όταν είναι κοινωνικά δίκαιη, περιβαλλοντικά ασφαλής και οικονομικά βιώσιμη (Tillman et al, 2002). Επιπλέον, σύμφωνα με τους Gliessman et al (2009), ο πρωτογενής τομέας συνδέεται με την οικονομική ευημερία διότι συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη των τοπικών και ευρύτερων κοινοτήτων. Ωστόσο σήμερα, για να επιτευχθεί η οικονομική αποδοτικότητα αυτού του τομέα παραγωγής, σε συνδυασμό με την προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνική δικαιοσύνη, τα σύγχρονα καλλιεργητικά συστήματα θα πρέπει να χρησιμοποιούν λιγότερες εισροές και πόρους, χωρίς να διακυβεύεται η απόδοσή τους, λαμβάνοντας υπόψη τον

αυξανόμενο παγκόσμιο πληθυσμό και τις απαιτήσεις ποιότητας των τροφίμων σύμφωνα με τις πολιτικές που επιβάλλονται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο.

Για την επίτευξη της βέλτιστης διασύνδεσης μεταξύ βιώσιμης γεωργίας και οικονομικής ανάπτυξης, διάφορες στρατηγικές έχουν προταθεί κατά καιρούς, αν και όλες περιλαμβάνουν σημαντικές αλλαγές και τροποποιήσεις των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, μεθόδων και ποικιλιών. Παραδειγματικά, οι MacRae et al (1989) πρότειναν το τρίπτυχο αποδοτικότητα-αντικατάσταση-επανασχεδιασμός, εννοώντας πως τα μελλοντικά αγροτικά συστήματα θα πρέπει να ενσωματώσουν νέες καλλιεργητικές πρακτικές, αντικαθιστώντας ορισμένες ποικιλίες και αυξάνοντας παράλληλα την απόδοσή τους. Υπό αυτό το στρατηγικό πλαίσιο, οι εναλλακτικές καλλιέργειες και ποικιλίες μπορούν να θεωρηθούν ως μία βασική αναπτυξιακή στρατηγική για την επίτευξη της βέλτιστης οικονομικής ευημερίας.

Εκτός αυτού, οι εξελίξεις στα καταναλωτικά πρότυπα των σύγχρονων κοινωνιών προσφέρουν νέες ευκαιρίες για την καλλιέργεια εναλλακτικών ποικιλιών, υπό το πρίσμα της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης. Για παράδειγμα, η παγκόσμια αγορά βιολογικών τροφίμων και ποτών εκτιμάται ότι μόνο για το 2010 έφτασε τα \$60 δις, ενώ στις ΗΠΑ αντιπροσωπεύει πλέον πάνω από το 3% των συνολικών πωλήσεων τροφίμων, γνωρίζοντας ραγδαία ανάπτυξη και τριπλασιασμό στις παγκόσμιες πωλήσεις για τη δεκαετία μεταξύ 2000-2010 (Venkat, 2012). Παράλληλα, στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά και οικονομικά κοινωνίες υπάρχει πλέον μία σαφής τάση προς την κατανάλωση τροφών υψηλής βιολογικής αξίας, εκ των οποίων πολλά αποτελούν προϊόντα των εναλλακτικών καλλιεργειών. Όπως επισημαίνει ο Γάτσιος (2011), ειδικά στην Ελλάδα ο πρωτογενής τομέας αναζητά ολοένα και περισσότερο την ανάπτυξη νέων καλλιεργειών που έχουν σημαντικές προοπτικές εκμετάλλευσης και δυνατότητες αξιοποίησης, λαμβάνοντας υπόψη τις σύγχρονες διατροφικές τάσεις.

Βέβαια, είναι σαφές πως ο πρωταρχικός παράγοντας για τη μετάβαση προς ένα περισσότερο βιώσιμο γεωργικό σύστημα και την αντικατάσταση ορισμένων συμβατικών καλλιεργειών από εναλλακτικές ποικιλίες είναι ο άνθρωπος και συγκεκριμένα ο αγροτικός πληθυσμός. Οι περισσότερες έρευνες έχουν τεκμηριώσει πως οι αγρότες συνήθως είναι αρνητικά προσκείμενοι των εναλλακτικών καλλιεργειών, τις οποίες αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερο σκεπτικισμό. Αυτό, εν μέρει, δικαιολογείται βέβαια και από τις χαμηλότερες αποδόσεις που έχουν διαπιστωθεί σε

ορισμένες νέες ποικιλίες αλλά και σε συμβατικές ποικιλίες που καλλιεργούνται με εναλλακτικές πρακτικές και μεθόδους. Συνεπώς, ένα στοιχείο ζωτικής σημασίας είναι να διερευνηθεί κατά πόσον οι εναλλακτικές καλλιέργειες προστατεύουν το αγροτικό εισόδημα και την ευρύτερη περιφερειακή ανάπτυξη. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε τα μέχρι τώρα ευρήματα είναι ασαφή και διαφοροποιούνται σημαντικά κατά περίπτωση.

Για παράδειγμα, οι Nieberg & Offermann (2003), συγκρίνοντας την οικονομική αποδοτικότητα των συμβατικών και βιολογικών εκμεταλλεύσεων στην Ευρώπη, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η βιολογική γεωργία έχει γίνει ιδιαίτερα οικονομικά ελκυστική σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, παρόλο που οι μέσες αποδόσεις της είναι σημαντικά χαμηλότερες σε σχέση με τις συμβατικές καλλιέργειες και συγκεκριμένα κατά περίπου 30-40%. Οι ερευνητές διαπίστωσαν πως ο καθοριστικότερος παράγοντας της εν λόγω κερδοφορίας είναι η επίτευξη υψηλότερων τιμών παραγωγού στην περίπτωση της βιολογικής γεωργίας κατά περίπου 50%, λαμβάνοντας υπόψη την παράμετρο των ειδικών επιδοτήσεων στο πλαίσιο της ΚΑΠ. Συμπερασματικά, οι Nieberg & Offermann (2003) κατέληξαν στο συμπέρασμα πως το κέρδος των βιολογικών εκμεταλλεύσεων είναι παρόμοιο με αυτό των συμβατικών, αν και η διακύμανση της μέσης κερδοφορίας είναι μεγάλη.

Επίσης, οι Swezy et al (2007), διερευνώντας την απόδοση των βιολογικών, συμβατικών και ολοκληρωμένων γεωργικών εκμεταλλεύσεων παραγωγής καπνού στις ΗΠΑ, διαπίστωσαν σημαντικά χαμηλότερες αποδόσεις των βιολογικών καλλιεργειών, καθώς και υψηλότερο κόστος παραγωγής, προερχόμενο κυρίως από την αύξηση του κόστους εργασίας. Οι ερευνητές επισημαίνουν, μάλιστα, πως βασικό πρόβλημα των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι το «χάσμα» μεταξύ αύξησης του κόστους παραγωγής και αύξησης των τιμών παραγωγού, το οποίο αποθαρρύνει τους αγρότες από αυτό το μοντέλο αγροτικής παραγωγής, αν και μπορεί να γεφυρωθεί μέσω της ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις τιμές των συμβατικών προϊόντων.

Αντιθέτως, οι Parra-Lopez et al (2006), συγκρίνοντας τη συμβατική και εναλλακτική καλλιέργεια ελιάς στην Ισπανία, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η δεύτερη περίπτωση έχει υψηλότερη οικονομική αξία σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη τις θετικές επιπτώσεις στην κοινότητα, καθώς και

άλλους τεχνικούς, οικονομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Οι ερευνητές υποστηρίζουν πως η προσέγγιση της συνολικής οικονομικής αξίας που ενσωματώνει και άλλες μεταβλητές εκτός της απόδοσης των καλλιεργούμενων εκτάσεων θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως οδηγός για την εκτίμηση ενός δίκαιου επιπέδου αποζημίωσης των αγροτών που απασχολούνται στη βιολογική γεωργία. Ακόμη, οι Pacini et al (2003) τεκμηρίωσαν πως στην Ιταλία, το μικτό κέρδος των βιολογικών και εναλλακτικών καλλιεργειών, συμπεριλαμβανομένων των επιδοτήσεων, είναι υψηλότερο από αυτό των συμβατικών. Τέλος, στην Ελλάδα, οι Τζουραμάνη και συν (2008) εξέτασαν αν η βιολογική παραγωγή κερασιάς μπορεί να προσφέρει ικανοποιητικά οικονομικά οφέλη στους παραγωγούς, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως η συμβατική παραγωγή είναι περισσότερο κερδοφόρα.

2.4 ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ: ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Όπως προαναφέρθηκε, ο ρόλος του αγροτικού πληθυσμού είναι καθοριστικός για την ενσωμάτωση εναλλακτικών ποικιλιών και καλλιεργητικών μοντέλων στο σύγχρονο αγροτικό μοντέλο ανάπτυξης και, για το λόγο αυτό, η διερεύνηση των απόψεων και στάσεων που διαμορφώνονται είναι κρίσιμης σημασίας για την αξιολόγηση των δυνατοτήτων προώθησής του. Αρκετές μελέτες έχουν επιχειρήσει να εξετάσουν τις στάσεις των αγροτών απέναντι στις εναλλακτικές καλλιέργειες, αν και θα πρέπει να σημειωθεί πως μικρός είναι ο αριθμός αυτών που έχουν μελετήσει αποκλειστικά το ζήτημα των εναλλακτικών ποικιλιών, καθώς εστιάζουν στο γενικότερο πλαίσιο της βιώσιμης γεωργίας.

Υπό αυτό το πρίσμα, ένα μέρος της ερευνητής βιβλιογραφίας έχει διερευνήσει τα κίνητρα των αγροτών αναφορικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την υιοθέτηση ή όχι εναλλακτικών καλλιεργειών, με τα οικονομικά και περιβαλλοντικά κίνητρα να αναδεικνύονται τα σημαντικότερα εξ αυτών. Συγκεκριμένα, στις πιο ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, οι περιβαλλοντικές ανησυχίες φαίνεται να έχουν σημαντική επιρροή στις απόψεις των αγροτών (Dubgaard & Sorensen, 1988). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο αγροτικός πληθυσμός είναι επαρκώς ενημερωμένος για τα οφέλη της εναλλακτικής γεωργίας,

καθώς στο ότι στις εν λόγω χώρες τα περιβαλλοντικά αρνητικά αποτελέσματα των μη βιώσιμων γεωργικών πρακτικών είναι ήδη εμφανή (Milder et al, 1991). Έτσι, στην περίπτωση αυτή, η μετάβαση προς περισσότερο βιώσιμα γεωργικά συστήματα θεμελιώνεται περισσότερο σε ηθικές ανησυχίες.

Αντιθέτως, στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, τα οικονομικά κίνητρα αποτελούν τον καθοριστικό παράγοντα για την υιοθέτηση εναλλακτικών καλλιεργητικών μεθόδων ή ποικιλιών (Scialabba, 2000). Στις περιπτώσεις αυτές, οι παραδοσιακές γεωργικές πρακτικές είναι βαθειά ριζωμένες στις αγροτικές κοινωνίες και, άρα, είναι αναμενόμενο να παρατηρείται μεγαλύτερη αντίσταση στην αλλαγή και την εισαγωγή καινοτομικών γεωργικών προσεγγίσεων (Isin et al, 2007). Όπως σημειώνουν οι Bonny & Vijayaragavan (2001), η μετάβαση σε εναλλακτικές καλλιέργειες στις μη ανεπτυγμένες χώρες παρακινείται από οικονομικά, κυρίως, κίνητρα και απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια σε ότι αφορά την εκπαίδευση και κατάρτιση των αγροτών μέσω επίσημων πολιτικών.

Η σημασία των οικονομικών κινήτρων έχει αναδειχθεί και από την ερευνητική βιβλιογραφία που εξετάζει τις απόψεις των γεωργών για τις βιολογικές καλλιέργειες. Στη Γερμανία, οι Bruckmeier et al (1994) διαπίστωσαν πως οι παραγωγοί υιοθετούν βιολογικές καλλιέργειες λόγω οικονομικών κινήτρων, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Lampkin & Measures (1995) παρατήρησαν πως το επιπλέον εισόδημα που λαμβάνουν οι παραγωγοί, δεδομένου ότι οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι υψηλότερες κατά περίπου 50% των προϊόντων συμβατικής παραγωγής, αποτελεί το σημαντικότερο κίνητρο υιοθέτησης των πρακτικών της βιολογικής γεωργίας. Μάλιστα, οι Fairweather & Campell (1996) τεκμηρίωσαν πως πάνω από το 1/3 των βιοκαλλιεργητών επιθυμεί να στραφεί σε συμβατικά καλλιεργητικά μοντέλα, αν αποσυρθεί η χρηματοδοτική στήριξη από το κράτος.

Τα περιβαλλοντικά κίνητρα έχουν, επίσης, αποδειχθεί ως κρίσιμοι κινητήριοι παράγοντες. Για παράδειγμα, οι Storstad & Bjorkhaug (2003) τεκμηριώνουν πως η προστασία του περιβάλλοντος τοποθετείται αρκετά υψηλά στα κίνητρα των αγροτών, ειδικότερα σε ότι αφορά τη διατήρηση των φυσικών πόρων, όπως είναι η ποιότητα του εδάφους. Οι McCann et al (1997) επισημαίνουν πως η αυξημένη συνειδητοποίηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα, λόγω των δραματικών επιπτώσεων της συμβατικής γεωργίας στην ποιότητα των φυσικών πόρων, παρακινεί έντονα τους

αγρότες να στραφούν σε περισσότερο εναλλακτικές καλλιέργειες. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ιρλανδία, βρέθηκε πως οι παραγωγοί έχουν ισχυρά ιδεολογικά κίνητρα για την υιοθέτηση βιολογικών καλλιεργειών (Willer & Gillmour, 1992), ενώ σε έρευνα στην Ολλανδία, καταγράφηκε πως η πλειοψηφία των παραγωγών μεταβαίνουν σε ανάλογα γεωργικά συστήματα παρακινούμενοι από τις απόψεις τους περί της ποιότητας των οικοσυστημάτων (Larson & Duram, 2000).

Ωστόσο, φαίνεται πως τα τελευταία χρόνια, τα οικονομικά κίνητρα αξιολογούνται ως σημαντικότερα από την πλευρά των αγροτών, δεδομένης της μείωσης του αγροτικού εισοδήματος και των προβλημάτων που διακυβεύουν την οικονομική βιωσιμότητα της περιφέρειας (Rigby & Caceres, 2001). Οι Chouichom & Yamao (2010) παρατήρησαν πως το κόστος των εναλλακτικών καλλιεργειών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της διαμόρφωσης των σχετικών απόψεων των αγροτών, ενώ στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε πως οι βιοκαλλιεργητές είναι υψηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου, έχουν στην κατοχή τους μεγαλύτερες εκτάσεις γης και έχουν μεγαλύτερη γνώση για τις πρακτικές της βιώσιμης γεωργίας. Ομοίως, οι Sadati et al (2010) απέδειξαν πως η επιθυμία υιοθέτησης βιώσιμων καλλιεργητικών μοντέλων εξαρτάται κυρίως από τις γνώσεις των αγροτών, το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισής τους, καθώς και από την ικανοποίηση που λαμβάνουν από την καθημερινή τους εργασία.

Ακόμη, οι Bagheri et al (2008) βρήκαν πως διάφοροι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν τις απόψεις των αγροτών για τις βιώσιμες καλλιεργητικές μεθόδους και ποικιλίες, με κυριότερους την επάρκεια της εξειδικευμένης πληροφόρησης, το μέγεθος των καλλιεργητικών εκτάσεων, το επίπεδο εκπαίδευσης και την επικοινωνία με ειδικούς του χώρου. Οι Gosh & Hasan (2013) απέδειξαν πως στη Μαλαισία, οι αγρότες έχουν μέτριες έως αρνητικές απόψεις σχετικά με την επιθυμία στροφής τους σε περισσότερο εναλλακτικά καλλιεργητικά συστήματα. Οι ίδιοι ερευνητές διαπίστωσαν πως το εκπαιδευτικό επίπεδο, το μέγεθος της καλλιεργήσιμης γης, το ετήσιο εισόδημα και οι γνώσεις έχουν θετική σχέση με την πρόθεση υιοθέτησης ανάλογων πρακτικών, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, καθώς συνδέεται με καλύτερη γνωστική βάση και με αποτελεσματικότερες επαφές με εξειδικευμένους επαγγελματίες του κλάδου.

Ακόμη, στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Park et al (1997) τεκμηρίωσαν πως οι κυριότεροι λόγοι κατά σειρά σημαντικότητας για την υιοθέτηση εναλλακτικών καλλιεργητικών μεθόδων και πρακτικών από την πλευρά των αγροτών είναι η αύξηση της καταναλωτικής ζήτησης για ασφαλέστερα και ποιοτικότερα προϊόντα, η ανάγκη μείωσης του κόστους εισροών και οι περιβαλλοντικές ανησυχίες, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τους φυσικούς πόρους (έδαφος, ύδατα). Οι ίδιοι ερευνητές διαπίστωσαν πως ο σημαντικότερος αποτρεπτικός παράγοντας είναι η οικονομική αβεβαιότητα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο μετάβασης σε περισσότερο βιώσιμες καλλιεργητικές πρακτικές, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως ο ρόλος της πολιτείας είναι καθοριστικός για την προώθηση των εναλλακτικών αγροτικών μοντέλων ανάπτυξης.

Επίσης, οι Morris & Winter (1999) απέδειξαν πως η συντηρητική πλειοψηφία (87%) των γεωργών συμβατικών καλλιεργειών θεωρεί πως η εναλλακτική και βιώσιμη γεωργία λειτουργεί θετικά ως προς την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ περίπου το ήμισυ αυτών (51%) πιστεύει πως στην περίπτωση αυτή το κόστος παραγωγής είναι χαμηλότερο, λόγω της μείωσης του κόστους εισροών. Ωστόσο, τα σημαντικότερα εμπόδια για την υιοθέτηση των βιώσιμων καλλιεργητικών μεθόδων είναι η έλλειψη εμπειρίας και γνώσης και των τεχνικών που απαιτούνται. Οι Vereijken & Royle (1989) στην Ολλανδία, διαπίστωσαν πως το σημαντικότερο πρόβλημα για τους αγρότες κατά τη μετάβασή τους σε βιώσιμα γεωργικά μοντέλα είναι οι σημαντικές αλλαγές που απαιτούνται στη διαδικασία παραγωγής, ακολουθούμενο από την έλλειψη των απαιτούμενων τεχνικών γνώσεων.

Οι Stern & Smith (1993) τεκμηρίωσαν πως στη Βολιβία πάνω από το ήμισυ των παραγωγών πρόσκειται θετικά των εναλλακτικών καλλιεργειών, θεωρώντας πως υπάρχει ικανή ζήτηση από την πλευρά των καταναλωτών, η οποία εντατικοποιείται από την τάση βιομηχανοποίησης των εν λόγω προϊόντων. Από την άλλη πλευρά, ως σημαντικότερα εμπόδια αναδείχθηκαν οι μεγάλες επενδυτικές και κεφαλαιακές απαιτήσεις, ο φόβος ασυμβατότητας των καλλιεργειών με τις εδαφοκλιματικές συνθήκες και η έλλειψη μεγάλων αγορών στις οποίες απευθύνονται τα αντίστοιχα προϊόντα.

Στην Ελλάδα, σε έρευνα των Tsantopoulos et al (2013) στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην περιοχή του Έβρου που διεξήχθη για τη διερεύνηση των απόψεων 500 παραγωγών για τις εναλλακτικές καλλιέργειες, διαπιστώθηκε πως σχεδόν το

ήμισυ αυτών δεν είχαν καμία γνώση για αυτό το αγροτικό μοντέλο, παρόλο που η συντηρητική πλειοψηφία εξέφρασε την επιθυμία να το γνωρίσει μέσω εκπαιδευτικών δράσεων. Επιπλέον, οι ερευνητές διαπίστωσαν δυσφορία των παραγωγών από τις αγροτικές πολιτικές που αναπτύσσονται στην περιοχή, καθώς και πως τα σημαντικότερα εμπόδια για την υιοθέτηση εναλλακτικών καλλιεργειών είναι η έλλειψη σχετικών γνώσεων, η έλλειψη επιχορηγήσεων και η περιορισμένη καταναλωτική ζήτηση. Οι Daskalopoulou & Petrou (2002), ομοίως, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως οι αποφάσεις των παραγωγών αναφορικά με την υιοθέτηση εναλλακτικών καλλιεργειών εξαρτώνται από τις εδαφικές συνθήκες, το κόστος της μισθωμένης εργασίας και τη διαθεσιμότητα του κατάλληλου μηχανολογικού εξοπλισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΙΛΚΙΣ

3.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η εγχώρια γεωργία έχει τεράστια οικονομική και κοινωνική αξία, συνεισφέροντας καίρια στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, όπως αντανακλάται και στη συμβολή του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ της χώρας. Η γεωργική δραστηριότητα υπήρξε ανέκαθεν βασικό αναπτυξιακό άξονα της περιφέρειας, παρόλο που τα τελευταία χρόνια το αναπτυξιακό μοντέλο της Ελλάδας έχει στραφεί στον τομέα των υπηρεσιών, γεγονός που αναδεικνύεται και από τις τάσεις ερημοποίησης μεγάλων εκτάσεων γεωργικής γης. Η σχετικά καθοδική πορεία της ελληνικής γεωργίας αναδεικνύεται και από τις τάσεις μείωσης του αγροτικού εισοδήματος αλλά και του απασχολούμενου πληθυσμού στον πρωτογενή τομέα (Τσιφόρου & Σταυροπούλου, 2011), αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία σχετική στασιμότητα. Αξίζει, επιπλέον, να σημειωθεί πως η ένταξη της χώρας στην ΕΕ και η προσαρμογή της στην ΚΑΠ έχει δώσει σε αρκετές περιπτώσεις ώθηση ανάπτυξης της εγχώριας γεωργίας, αν και σημαντικά διαρθρωτικά προβλήματα συνεχίζουν να υφίσταται.

Αναφορικά με τις εναλλακτικές καλλιέργειες, η βιολογική καλλιέργεια στην Ελλάδα άρχισε να αναπτύσσεται με αργούς ρυθμούς από τη δεκαετία του 1980, ενώ από το 1991 και μετά, με την εφαρμογή του κοινοτικού κανονισμού 2092/91/ΕΕ δόθηκε νέα ώθηση, δεδομένων και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που έχει η χώρα, όπως είναι οι ευνοϊκές εδαφοκλιματικές συνθήκες, η σχετικά περιορισμένη ρύπανση από αγροχημικά και η οικογενειακή μορφή των περισσότερων εκμεταλλεύσεων. Η σχετική ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας αντανακλάται και στην αύξηση των απασχολούμενων και των αντίστοιχων αγροτικών εκτάσεων.

Αξίζει να σημειωθεί πως το 2001, ο αριθμός των βιοκαλλιεργητών στην Ελλάδα ανερχόταν στους 7.055, ενώ οι εκτάσεις που καλλιεργούνταν με βιολογικό τρόπο ήταν περίπου 311.182 στρέμματα. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία του Υπουργείου Ανάπτυξης και Τροφίμων (2014), το σύνολο των βιολογικά καλλιεργούμενων

εκτάσεων το 2013 ήταν 383.606,24 εκτάρια, εκ των οποίων τα 118.528,74 ήταν σε μεταβατικό στάδιο. Επίσης, οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων ανήλθαν στο τέλος του 2013 σε 21.986, παρουσιάζοντας ωστόσο μία μικρή πτώση από το προηγούμενο έτος (23.448 παραγωγοί).

Σε ότι αφορά τις εναλλακτικές καλλιέργειες, μεγαλύτερη έμφαση άρχισε να δίνεται την τελευταία δεκαετία, ενώ μετά την έλευση της οικονομικής κρίσης, αρκετοί νέοι αγρότες άρχισαν να στρέφονται σε τέτοιου είδους καλλιέργειες, με σκοπό την εισαγωγή καινοτομιών στο εγχώριο γεωργικό μοντέλο και την αξιοποίηση αντίστοιχων επενδυτικών ευκαιριών μέσω της ΚΑΠ. Οι νέοι καλλιεργητές επιχειρούν πλέον να στραφούν από τις παραδοσιακές ποικιλίες σε νέες υποσχόμενες υψηλότερων αποδόσεων με σκοπό να ενισχύσουν το εισόδημά τους, εκμεταλλευόμενο το συνδυασμό μεγαλύτερης παραγωγής και υψηλότερης τιμής πώλησης. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί πως η μετάβαση σε εναλλακτικές καλλιέργειες δεν είναι μία εύκολη υπόθεση και χαρακτηρίζεται από σημαντική οικονομική αβεβαιότητα, ιδιαίτερα κατά το στάδιο μετάβασης από τις συμβατικές καλλιέργειες.

Σύμφωνα με έρευνα των Ζώζουλα και συν (2008), οι εναλλακτικές καλλιέργειες, συμπεριλαμβανομένων των βιολογικών, προσφέρουν σημαντικά περιθώρια κέρδους στους παραγωγούς της χώρας. Για παράδειγμα, το κέρδος μπορεί να αυξηθεί μέχρι και 140% στην περίπτωση της βιολογικής ντομάτας και γενικότερα στα κηπευτικά, αυξάνονται μέχρι και 100% το γεωργικό και οικογενειακό εισόδημα σε ορισμένες περιπτώσεις. Ωστόσο, η έρευνα επισημαίνει πως η μεταστροφή σε βιολογικές και εναλλακτικές καλλιέργειες θα πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή και με την υποστήριξη ειδικών, καθώς η εξάρτησή τους από την ποιότητα του εδάφους είναι μεγάλη. Έτσι, σε μερικές περιοχές της χώρας η αλλαγή του τρόπου καλλιέργειας μπορεί να γίνει ομαλά, ενώ σε περιοχές όπως η Μακεδονία, υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες.

3.2 ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ

Διάφορα επενδυτικά και επιχειρησιακά προγράμματα έχουν σχεδιαστεί και εφαρμοστεί για την επιδότηση των παραγωγών σε εθνικό επίπεδο αναφορικά με τις

βιολογική γεωργία και τις εναλλακτικές καλλιέργειες. Μέχρι σήμερα έχουν εφαρμοστεί επιχειρησιακά προγράμματα για τις οργανώσεις παραγωγών, με σκοπό την ενημέρωσή τους για τον προγραμματισμό της παραγωγής, τη βελτίωση της ποιότητας και της εμπορίας των προϊόντων και την περιβαλλοντική προστασία. Επιπλέον, ορισμένα εθνικά προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης έχουν ενσωματώσει ειδικά μέτρα για τη βιολογική γεωργία, όπως το πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013.

Επί του παρόντος, εξαιρετικά ευοίωνη εξέλιξη αποτελεί ο νέος επενδυτικός νόμος που αναμένεται να τεθεί σε εφαρμογή τους επόμενους μήνες. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ΦΕΚ αρ.φύλλου 465/25-02-2014, καθορίζονται εκ νέου τα επενδυτικά σχέδια που αφορούν την παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων.¹ Ο νέος επενδυτικός νόμος αφορά τις επενδυτικές προτάσεις για ην καλλιέργεια και παραγωγή νέων μορφών αγροτικών προϊόντων, όπως είναι τα οπωροκηπευτικά, τα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, τα υποτροπικά φυτά, οι δενδρώδεις καλλιέργειες, τα όσπρια και τα κτηνοτροφικά φυτά. Επιπλέον, καθορίζεται και η παροχή χρηματοδότησης αγροτικών προϊόντων που καλλιεργούνται από αγροτικούς συνεταιρισμούς και ομάδες ή ενώσεις παραγωγών. Στις επιδοτούμενες γεωργικές επιχειρήσεις υπάγονται και εκμεταλλεύσεις θερμοκηπίων και βιολογικής γεωργίας που παράγουν κηπευτικά, μανιτάρια, ανθοκομικά φυτά και άλλα είδη εναλλακτικής καλλιέργειας.

Από τις παραγωγικές επιχειρήσεις, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζεται στην επιδότηση των καλλιεργειών υποτροπικών φυτών, όπως είναι το αβοκάντο, η μπανάνα, η φραγκοσυκιά, η χουρμαδιά, το πεκάν, το μάνκο και ο λωτός. Οι επιλέξιμες μονάδες μεταποίησης που εντάσσονται στο νέο επενδυτικό νόμο είναι οι: (1) μονάδες ξηραντηρίων κτηνοτροφικών και δημητριακών φυτών, (2) μονάδες

¹ Οι καλλιέργειες που επιδοτούνται από το νέο επενδυτικό νόμο είναι οι εξής: Βατόμυρο, Σμέουρο, Μύρτιλο, Φραγκοστάφυλο, Πορτοκαλιά, Μανταρινιά, Λεμονιά, Γκρέιπ φρουτ, Κουμ κουάτ, Κίτρο, Περγαμόντο, Φράπα, Ακτινίδιο, Μηλιά, Αχλαδιά, Κυδωνιά, Βερικοκιά, Κερασιά, Δαμασκηλιά, Ροδακινιά, Νεκταρίνι, Κορομηλιά, Καρυδιά, Χαρουπιά, Καστανιά, Αμυγδαλιά, Φιστικιά, Συκιά, Ροδιά, Ελιά, Τσάι, Ρίγανη, Λεβάντα, Μέντα, Θυμαρί, Δενδρόλιβανο, Βάλσαμο, Λουίζα, Σαμπούκος, Φασκόμηλο, Μελισσόχορτο, Βαλεριάνα, Ματζουράνα, Εχινάτσα, Εστραγκόν, Κάπαρη, Υσσωπος, Γκότζι Μπέρι, Ιπποφαές, Αλόη, Κρασιά, Αρώνια, Φακή, Κοινό φασόλι, Φασόλια γίγαντες, Φάβα, Κουκιά, Ρεβύθι, Τριφύλλι, Κτηνοτροφικό μπιζέλι, Βίκος, Αβοκάντο, Φραγκοσυκιά, Μάνγκο, Λωτός, Μπανάνα, Χουρμαδιά, Λίτσι, Γκουάβα, Πεκάν, Τσεριμόγια, Αγκινάρα, Σπαράγγι, Ντομάτα, Μελιτζάνα, Αγγούρι, Πιπεριά, Πατάτα, Πεπόνι, Καρπούζι, Αγγούρι, Κολοκύθι, Φασολάκι, Αρακάς, Κρεμμύδι, Σκόρδο, Πράσο, Παντζάρι, Καρότο, Ραπάνι, Μαρούλι, Σπανάκι, Ραδίκι, Αντίδι, Μαϊντανός, Άνηθος, Σέλινό, Λάχανο, Κουνουπίδι, Μπρόκολο, Λαχανάκι Βρυξελλών, Μπάμια, Φράουλα

τυποποίησης συσκευασίας και συντήρησης-απεντόμωσης οσπρίων, (3) μονάδες επεξεργασίας νέων καινοτόμων καλλιεργειών (ιπποφαές, αρώνια, γκότζι μπέρι, κρανιά, αλόη), (4) μονάδες μεταποίησης ενεργειακών καλλιεργειών και υπολειμμάτων της γεωργικής παραγωγής και επεξεργασίας δασοκομικών προϊόντων για αξιοποίηση της βιομάζας για παραγωγή pellets ή βιοαερίου, και (5) μονάδες παραγωγής αιθέριων ελαίων. Όλες οι κατηγορίες επενδύσεων επιχορηγούνται με ποσοστά που διαφέρουν ανά γεωγραφική περιοχή και μπορούν να φτάσουν μέχρι 50% σε κάποιες περιφέρειες.

3.3 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΙΛΚΙΣ

Ο νομός Κιλκίς ανήκει στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, με έκταση 2.519τ.χλμ. και πληθυσμό 98.906 κατοίκους (απογραφή 2011). Ο πρωτογενής τομέας διαδραματίζει παραδοσιακά εξέχον ρόλο στην περιοχή, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των εκτάσεων είναι πεδινές και καλλιεργούνται με σιτηρά, ειδικά στις ξηρικές εκτάσεις που αντιπροσωπεύουν και το μεγαλύτερο ποσοστό των εκτάσεων του νομού. Οι καλλιέργειες που κυριαρχούν είναι αυτές της αροτροκαλλιέργειας, κυρίως σκληρού σιταριού και αραβόσιτου, ενώ η καλλιέργεια των χειμερινών σιτηρών είναι περιορισμένη. Αρκετά ανεπτυγμένη είναι η καλλιέργεια των κτηνοτροφικών φυτών και εξαιρετικά περιορισμένη αυτή των κηπευτικών, των δενδροκαλλιεργειών και των αμπελιών.

Σημαντικό προβληματικό σημείο της περιοχής είναι η ανεπαρκής διαχείριση του υδάτινου δυναμικού της περιοχής, με αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους χρήσης των καλλιεργειών και την ισχνή μέχρι τώρα παρουσία της βιολογικής γεωργίας και των εναλλακτικών καλλιεργειών. Επιπλέον, οι μικροί σε έκταση κλήροι οικογενειακής κυρίως ιδιοκτησίας δεν επιτρέπουν τη δημιουργία οικονομικών κλίμακας, ενώ περιορισμένη είναι και η διείσδυση της τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία (Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας, 2007). Περιοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξη και προώθηση των εναλλακτικών καλλιεργειών αποτελεί και το γεγονός ότι κατά τα προηγούμενα χρόνια, ο αγροτικός πληθυσμός της περιοχής επένδυσε σε μεγάλο βαθμό σε μηχανολογικό εξοπλισμό και εγκαταστάσεις που υποστηρίζουν τα συμβατικά γεωργικά μοντέλα. Κατά την προηγούμενη δεκαετία παρατηρήθηκε, επίσης, και υψηλός βαθμός εξάρτησης από τις κοινοτικές επιδοτήσεις.

Συμπερασματικά, ο νομός Κιλκίς αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση περιοχής που εξαρτάται καθοριστικά από τον πρωτογενή τομέα και συνεχίζει να βασίζει την αγροτική του ανάπτυξη στις ποικιλίες και καλλιεργητικές και μεταποιητικές μεθόδους της συμβατικής γεωργίας. Παράλληλα, οι αγρότες της περιοχής φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα πρόθυμοι να μεταβούν σε σύγχρονα μοντέλα αειφόρου γεωργίας, αν και πολλές περιοχές του νομού χαρακτηρίζονται από περιορισμένες δυνατότητες αξιοποίησης της γεωργικής γης με συμβατικές καλλιέργειες (Επιμελητήριο Κιλκίς, 2013). Βέβαια, αυτό οφείλεται και στις μαζικές επενδύσεις σε αντίστοιχο εξοπλισμό και εγκαταστάσεις που προηγήθηκε τις προηγούμενες δεκαετίες, διαμορφώνοντας ένα κυρίαρχο γεωργικό αναπτυξιακό μοντέλο που είναι δύσκολο να εξελιχθεί ταχέως. Άλλος λόγος που συντέλεσε σε αυτές τις εξελίξεις ήταν και οι αλλαγές που προήλθαν από την ΚΑΠ μετά το 2003, καθώς ο καπνός υπήρξε μία από τις σημαντικότερες καλλιέργειες του νομού και άρχισε να εγκαταλείπεται.

Παρόλα αυτά, η ενσωμάτωση των εναλλακτικών ποικιλιών και καλλιεργητικών μεθόδων στο παραδοσιακό αγροτικό μοντέλο της περιοχής μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξή της, λαμβάνοντας υπόψη και τις ευνοϊκές συνθήκες που δημιουργούνται με το νέο επενδυτικό νόμο αλλά και με τις νέες κατευθύνσεις της ΚΑΠ. Ορισμένες εναλλακτικές καλλιέργειες μπορούν να αντικαταστήσουν με επιτυχία άλλες συμβατικές, χωρίς να εξαρτώνται από τις επιδοτήσεις. Για παράδειγμα, το φυτό στέβια μπορεί να καλλιεργηθεί σε παλιά καπνοχώραφα και, άρα, να ευδοκιμήσει στην περιοχή. Εκτός αυτού, αυτού του τύπου καλλιέργειες ενισχύουν το οικογενειακό εισόδημα και μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά με άλλες γεωργικές δραστηριότητες, ενώ σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία, μπορούν να ενταχθούν και στη συμβολιακή γεωργία μέσω της ανάπτυξης ομάδων και ενώσεων παραγωγών στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το σημαντικότερο βήμα για τη διεξαγωγή μιας έρευνας, μετά τη θεματική επιλογή, είναι η διατύπωση του σκοπού της. Ο σκοπός στην έρευνα λειτουργεί κατευθυντικά και εξασφαλίζει στον ερευνητή τη γνώση για τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει ώστε να φτάσει στο σκοπό που έχει θέσει (Καραγεώργος, 2002).

Βασικός σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων και των προσδοκιών των παραγωγών που δραστηριοποιούνται στο νομό Κιλκίς σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας

4.2 ΚΥΡΙΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία καλείται να απαντήσει η μελέτη είναι τα κάτωθι:

- 1) Σε ποιό βαθμό οι αγρότες είναι ικανοποιημένοι από την απόδοση και το κέρδος των εναλλακτικών καλλιεργειών;
- 2) Κατά πόσο οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι θα πρέπει να ληφθούν μέτρα ενίσχυσης για τις εναλλακτικές καλλιεργείες και ποια είναι αυτά;
- 3) Ποια η χρησιμότητα των εναλλακτικών μορφών καλλιέργειας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο;
- 4) Ποιες οι μελλοντικές προσδοκίες των παραγωγών αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας;

4.3 ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα είναι ποσοτική και για τη διεξαγωγή της χρησιμοποιούνται πρωτογενή δεδομένα που προέκυψαν μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου. Οι στατιστικές μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων που θα χρησιμοποιηθούν είναι

περιγραφικές:

- Μέτρα θέσης και διασποράς και συγκεκριμένα ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση
- Διαγραμματικές απεικονίσεις μέσω ραβδογραμμάτων και κυκλικών διαγραμμάτων

4.4 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ, ΧΩΡΟΣ, ΧΡΟΝΟΣ, ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ)

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 54 αγρότες του νομού Κιλκίς. Το ερευνητικό εργαλείο που διαμορφώθηκε για τις ανάγκες της μελέτης διαμοιράστηκε σε 150 αγρότες και ως εκ τούτου το ποσοστό ανταπόκρισης των εργαζομένων στην έρευνα έφτασε το 36,0%.

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε χρονικό διάστημα ενός 2 μηνών (01/06/2014 έως 01/08/2014) με τη μέθοδο της δειγματοληψίας ευκολίας ή ευχέρειας (Ζαφειρόπουλος, 2005). Ο πληθυσμός της έρευνας προσδιορίζεται σαν το σύνολο των αγροτών της χώρας μας, ενώ ο στατιστικός πληθυσμός της έρευνας αποτελείται από το σύνολο των αγροτών του νομού Κιλκίς.

4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Το ερευνητικό εργαλείο που κατασκευάστηκε για τις ανάγκες της μελέτης περιέχει αποκλειστικά ερωτήσεις κλειστού τύπου γεγονός που διευκόλυνε εξαιρετικά την αποκωδικοποίηση των δεδομένων ώστε αυτή να πραγματοποιηθεί εύκολα και αξιόπιστα. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας αποτελείται από 3 μέρη και 20 ερωτήσεις συμπεριλαμβανομένου των δημογραφικών και επαγγελματικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων σε αυτή.

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει τα δημογραφικά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Το δεύτερο μέρος του, περιλαμβάνει 7 ερωτήσεις σχετικές με την παραγωγή των αγροτών του δείγματος, όπως το είδος των κωλυσιεργιών που παράγουν, τον αριθμό των ιδιοκτητών και ενοικιαζόμενων

στρεμμάτων, το κόστος και τον ετήσιο τζίρο των της εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής καθώς και τα έτη ενασχόλησης τους με την εναλλακτική και συμβατική καλλιέργεια. Τέλος, το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου που περιλαμβάνει 8 ερωτήσεις, αναφέρεται στις απόψεις και προσδοκίες των αγροτών σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας, εστιάζοντας στο βαθμό ικανοποίησης τους από την αποδοτικότητα των εναλλακτικών και συμβατικών καλλιεργειών, το βαθμό που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι είναι απαραίτητη η λήψη μέτρων για την προώθηση της εναλλακτικής καλλιέργειας, τη λήψη μέτρων, στη χρησιμότητα των εναλλακτικών καλλιεργειών και τις μελλοντικές τους προσδοκίες για τις εναλλακτικές καλλιέργειες.

Πριν ξεκινήσει η έρευνα το ερωτηματολόγιο δόθηκε σε δείγμα 5 ατόμων ώστε να αξιολογηθεί και να εντοπιστούν τα πιθανά προβλήματά του (ασάφειες). Οι ερωτηθέντες συμπλήρωσαν με ευκολία το ερωτηματολόγιο και δεν χρειάστηκε να πραγματοποιηθεί κάποια αλλαγή. Έπειτα από 3 ημέρες το ερωτηματολόγιο δόθηκε στους ίδιους ερωτηθέντες ώστε να αξιολογηθεί με τη μέθοδο του ελέγχου και επανελέγχου η αξιοπιστία του. Οι απαντήσεις ήταν παρεμφερείς και ως εκ τούτου το ερωτηματολόγιο κρίθηκε ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί για το σκοπό της μελέτης. Το πλήρες κείμενο το ερωτηματολογίου παρατίθεται αναλυτικά στο Παράρτημα.

4.6 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ

Οι βασικές πτυχές που ακολουθήθηκαν κατά την ερευνητική διαδικασία συνοψίζονται ως εξής:

- Εμπιστευτικότητα και ανωνυμία
- Εντιμότητα και εμπιστοσύνη
- Πρόσβαση στα αποτελέσματα της έρευνας
- Πληροφορημένη συναίνεση
- Προστασία σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας.

Η ερευνητική διαδικασία στηρίχτηκε στο παραπάνω πλαίσιο αποσαφηνίζοντας παράλληλα μέσω εισαγωγικού κειμένου την εμπιστευτικότητα των απαντήσεων των ερωτηθέντων και τη χρησιμοποίησή τους μόνο για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

5.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ξεκινώντας την αποτύπωση των αποτελεσμάτων της στατιστικής έρευνας και εστιάζοντας στα δημογραφικά του δείγματος, το οποίο αποτελείται στο σύνολο του από άνδρες, αρχικά παρατηρείται ότι η μέση ηλικία των ερωτηθέντων ισούται με $52,44 \pm 9,38$ έτη. Επιπρόσθετα το 79,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι παντρεμένοι και το 20,4% ανύπαντροι.

Πίνακας 1: Ηλικία ερωτηθέντων

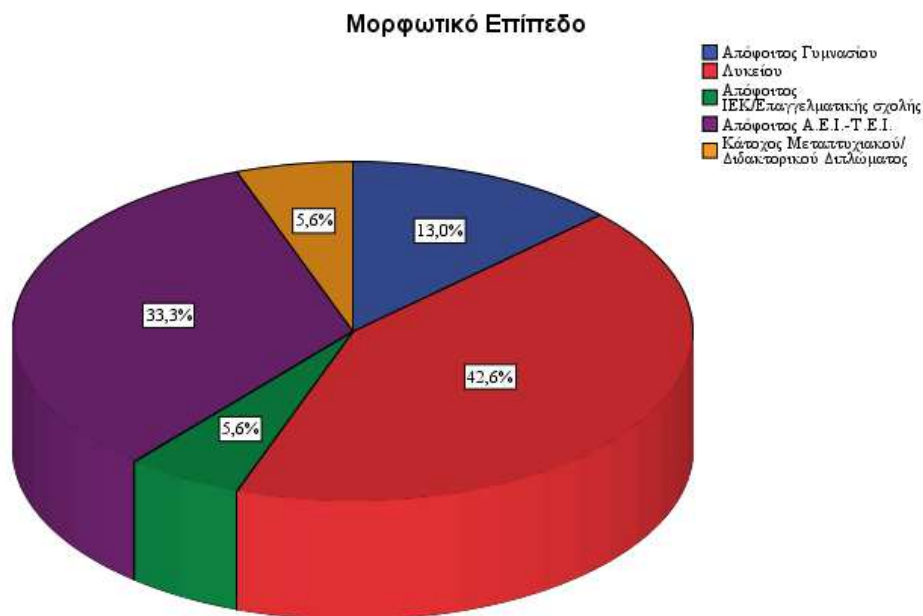
Mean	Std. Deviation
52,44	9,378

Γράφημα 1: Οικογενειακή κατάσταση ερωτηθέντων

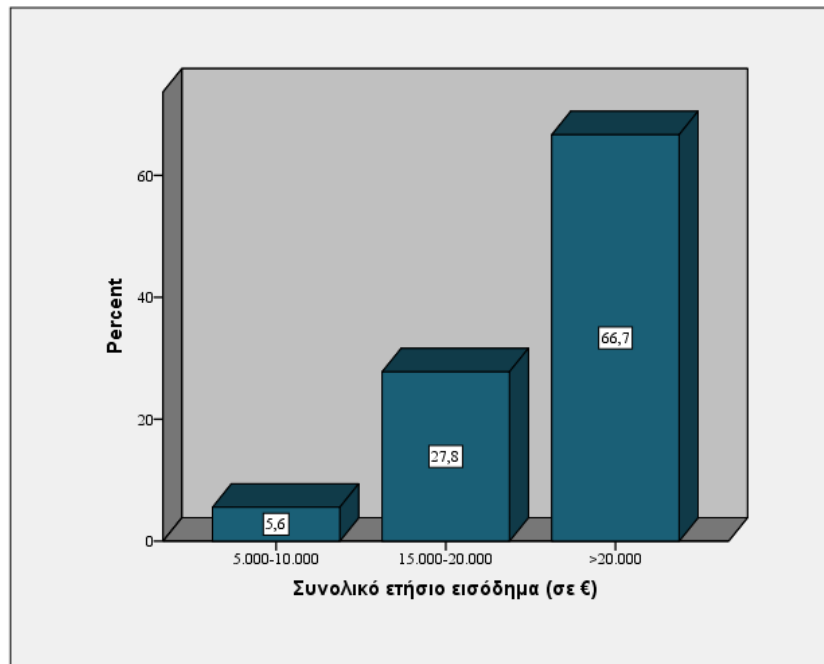
Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος σκιαγραφείται ότι το 13,0% των συμμετεχόντων σε αυτό είναι απόφοιτοι Γυμνασίου, το 42,6% Λυκείου, το 5,6% ΙΕΚ ή επαγγελματικής σχολής, το 33,3% απόφοιτοι Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. και το 5,6% κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος.

Γράφημα 2: Μορφωτικό επίπεδο ερωτηθέντων

Ολοκληρώνοντας τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων παρατηρείται ότι το 5,6% αυτών σημειώνει ετήσιο συνολικό εισόδημα μεταξύ 5000 και 10000 ευρώ, το 27,8% 15000 έως 20000 ευρώ και το 66,7% υψηλότερο από 20000 ευρώ.

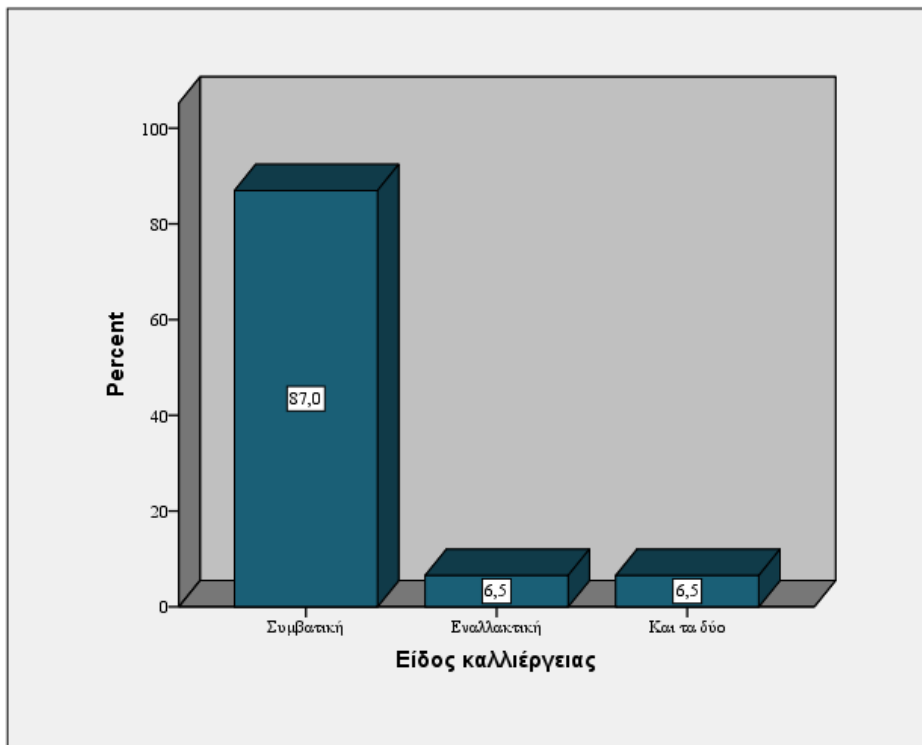
Γράφημα 3: Εισόδημα ερωτηθέντων

5.2 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

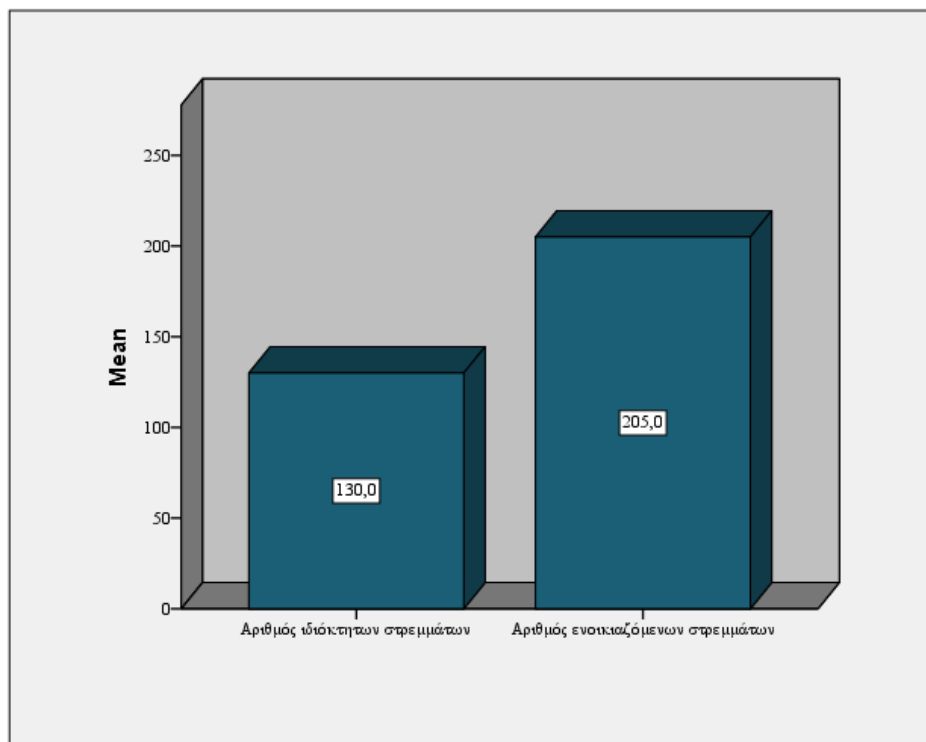
Περνώντας στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου που αναφέρεται σε πληροφορίες που αφορούν την παραγωγή των αγροτών του δείγματος, αρχικά, παρατηρείται ότι το 87,0% αυτών ασχολούνται με την παραγωγή συμβατικών προϊόντων, το 6,5% με την εναλλακτική καλλιέργεια και το 6,5% τόσο με τη συμβατική όσο και με την εναλλακτική καλλιέργεια.

Γράφημα 4: Είδος καλλιέργειας που απασχολούνται οι ερωτηθέντες

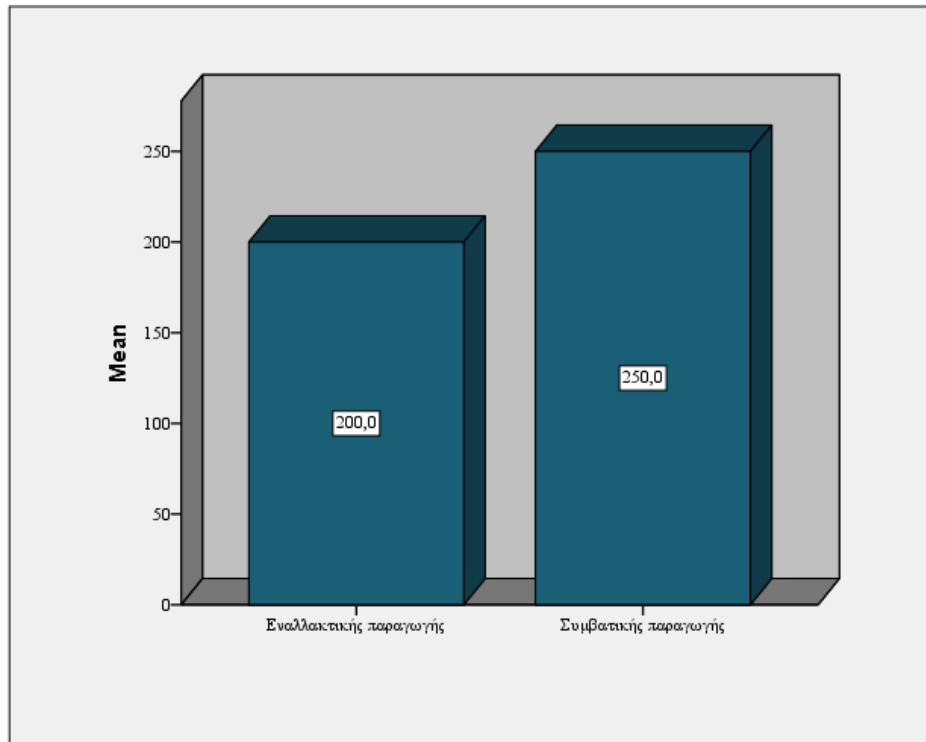
Επιπλέον, κατά μέσο όρο οι συμμετέχοντες στην έρευνα καλλιεργούν 130 ιδιόκτητα στρέμματα εδάφους και 205 ενοικιαζόμενα στρέμματα.

Γράφημα 5: Αριθμός ιδιόκτητων και ενοικιαζόμενων στρεμμάτων παραγωγής

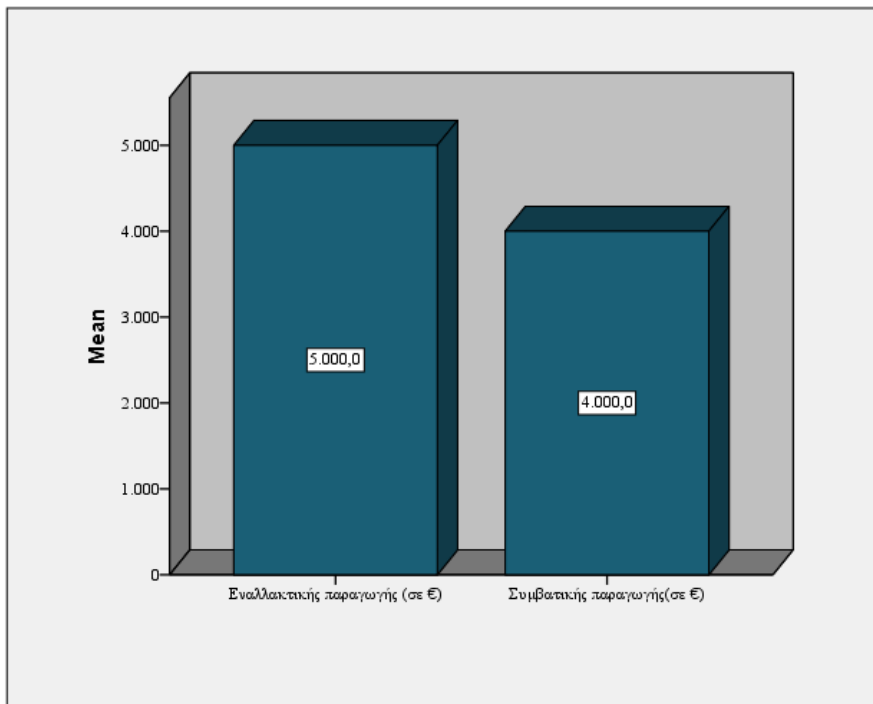
Παράλληλα, ο μέσος αριθμός των καλλιεργήσιμων στρεμμάτων εναλλακτικής παραγωγής ισούται με 200 στρέμματα και συμβατικής παραγωγής με 250 στρέμματα εδάφους.

Γράφημα 6: Αριθμός στρεμμάτων εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής

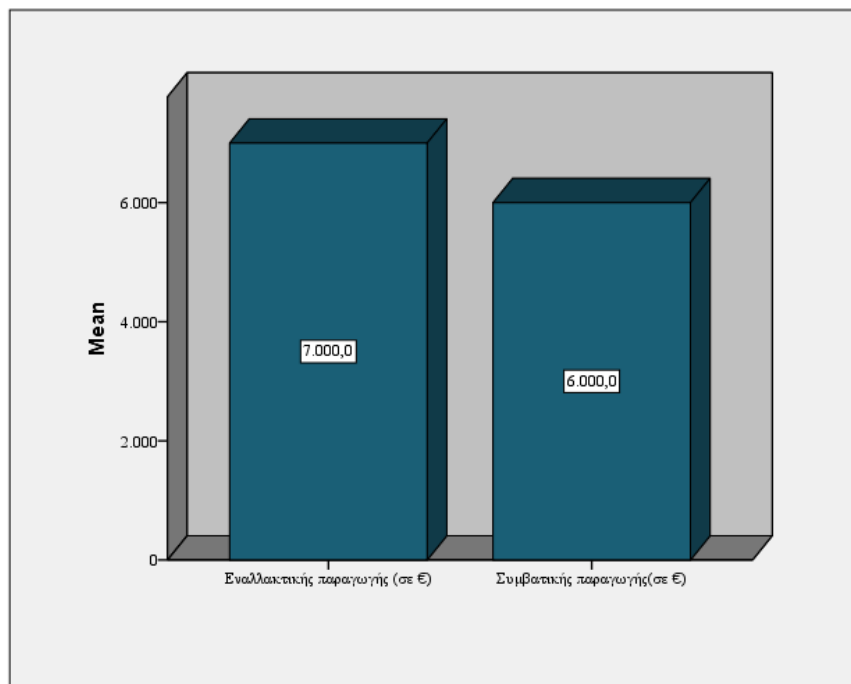

Όσον αφορά το ετήσιο κόστος της εναλλακτικής παραγωγής, αυτό παρατηρείται να είναι σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με το ετήσιο κόστος της συμβατικής παραγωγής, εμφανίζοντας όμως παράλληλα και υψηλότερο ετήσιο τζίρο.

Γράφημα 7: Ετήσιο κόστος εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής

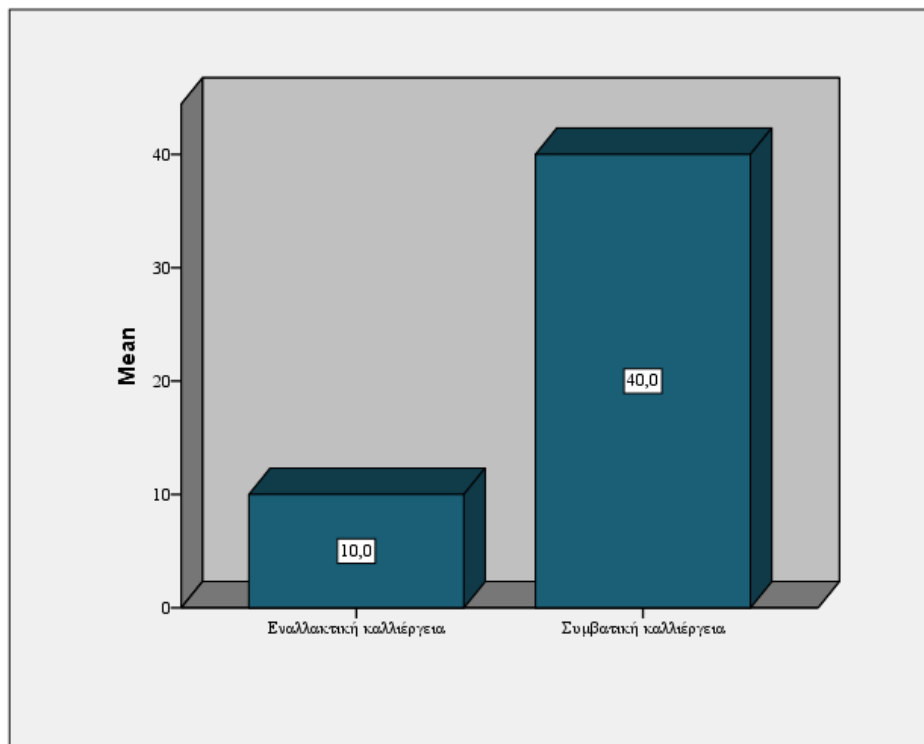

Γράφημα 8: Ετήσιος τζίρος εναλλακτικής και συμβατικής παραγωγής

Τέλος, κατά μέσο όρο οι αγρότες που συμμετέχουν στην έρευνα ασχολούνται με τη συμβατική καλλιέργεια 40 έτη ενώ με την εναλλακτική μόλις 10 έτη.

Γράφημα 9: Χρόνος ενασχόλησης με την εναλλακτική και τη συμβατική καλλιέργεια

5.3 ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ

Περνώντας στις απαντήσεις του κυρίως μέρους του ερευνητικού εργαλείου της έρευνας που αναφέρεται στις απόψεις και προσδοκίες των αγροτών σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας ,αρχικά, παρατηρείται ότι ο βαθμός ικανοποίησής τους τόσο από την παραγωγή που έχουν πάρει από τις εναλλακτικές καλλιέργειες όσο και από το κέρδος που έχουν επιτύχει από αυτές είναι σχετικά χαμηλός, με τη μέση βαθμολογία της 5βάθμιας κλίμακας ικανοποίησης να ισούται με 3,00 και στις δύο περιπτώσεις (Τ.Α. ίση με 1,095 και 1,110, αντίστοιχα). Παράλληλα ο βαθμός ικανοποίησης των αγροτών από τις τιμές που πετυχαίνουν για τις εναλλακτικές καλλιέργειες είναι εξαιρετικά χαμηλός (Μ.Ο.=1,50, Τ.Α.=0,548). Επιπρόσθετα,

παρατηρείται ότι ο βαθμός ικανοποίησης των αγροτών που ασχολούνται με τις συμβατικές καλλιέργειες σε σχέση με το μέγεθος της παραγωγής, τις τιμές και το κέρδος που επιτυγχάνουν από αυτές είναι επίσης χαμηλός.

Πίνακας 2: Ικανοποίηση από τις εναλλακτικές καλλιέργειες

	Mean	Std. Deviation
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από την παραγωγή που έχετε πάρει από τις εναλλακτικές καλλιέργειες;	3,00	1,095
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από τις τιμές που πετυχαίνετε για τις εναλλακτικές καλλιέργειες;	1,50	0,548
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το κέρδος που πετυχαίνετε για τις εναλλακτικές καλλιέργειες;	3,00	1,110

Πίνακας 3: Ικανοποίηση από τις συμβατικές καλλιέργειες

	Mean	Std. Deviation
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από την παραγωγή που έχετε πάρει από τις συμβατικές καλλιέργειες;	2,81	0,702
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από τις τιμές που πετυχαίνετε για τις συμβατικές καλλιέργειες;	2,57	0,499
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το κέρδος που πετυχαίνετε για τις συμβατικές καλλιέργειες;	2,57	0,602

Αναφορικά με τους τρόπους προώθησης των εναλλακτικών και συμβατικών προϊόντων στην αγορά παρατηρείται ότι τα προϊόντα εναλλακτικής καλλιέργειας προωθούνται κατά κύριο λόγο μέσω εμπόρων χονδρικής ή απευθείας από τους παραγωγούς στους καταναλωτές και δευτερευόντως από τους παραγωγούς στους εμπόρους λιανικής. Αντίθετα, τα προϊόντα συμβατικής καλλιέργειας προωθούνται κατά κύριο λόγο μέσω εμπόρων χονδρικής.

Πίνακας 4: Τρόποι προώθησης των εναλλακτικών και συμβατικών προϊόντων

Εναλλακτικά		Συμβατικά	
Μέσω συνεταιρισμού	4,0%	Μέσω συνεταιρισμού	11,0%
Μέσω εμπόρων χονδρικής	40,0%	Μέσω εμπόρων χονδρικής	100,0%
Μόνος στους εμπόρους λιανικής	20,0%	Μόνος στους εμπόρους λιανικής	7,0%
Μόνος στους καταναλωτές	36,0%	Μόνος στους καταναλωτές	7,0%
Μέσω διαδικτύου	0,0%	Μέσω διαδικτύου	0,0%

Όσον αφορά τα κυριότερα πλεονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στη μελέτη, αυτά είναι η αυξημένη κερδοφορία (M.O.=1,80, T.A.=0,960), αλλά και απόδοσή τους (M.O.=2,18, T.A.=1,053). Ακολουθούν οι υψηλότερες τιμές διάθεσής τους (M.O.=3,06, T.A.=1,139), ενώ λιγότερο σημαντικά πλεονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών κρίνονται η υψηλή ζήτηση (M.O.=3,84, T.A.=1,239) και η παροχή επιδοτήσεων (M.O.=4,12, T.A.=1,089).

Πίνακας 5: Πλεονεκτήματα εναλλακτικών καλλιεργειών

	Mean	Std. Deviation
Υψηλότερη απόδοση	2,18	1,053
Επιδοτήσεις	4,12	1,089
Μεγαλύτερη ζήτηση	3,84	1,239
Υψηλότερες τιμές διάθεσης	3,06	1,139
Μεγαλύτερη κερδοφορία	1,80	0,960

Αντίστροφα, τα πιο σημαντικά μειονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών κρίνονται η κατοχή των εξειδικευμένων γνώσεων που απαιτούνται (M.O.=1,78, T.A.=0,642), αλλά και η υποστήριξης των παραγωγών από τους γεωπόνους (M.O.=1,92, T.A.=0,945). Ακολουθεί το υψηλό κόστος των μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται σε αυτές και η απαραίτητη εντατική τους παρακολούθηση, ενώ μικρότερης κλίμακας μειονέκτημα είναι η πολυπλοκότητα της διαδικασίας λήψης των επιδοτήσεων.

Πίνακας 6: Μειονεκτήματα εναλλακτικών καλλιεργειών

	Mean	Std. Deviation
Απαραίτητες οι εξειδικευμένες γνώσεις	1,78	0,642
Υψηλό κόστος μηχανημάτων	3,45	1,064
Εντατική παρακολούθηση των καλλιεργειών	3,55	0,945
Αδυναμία υποστήριξης από τους γεωπόνους	1,92	1,017
Περίπλοκη διαδικασία λήψης των επιδοτήσεων	4,29	1,346

Εν συνεχεία, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις του δείγματος η κυριότερη πηγή ενημέρωσης των παραγωγών αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας είναι οι ίδιοι οι συνάδελφοι τους, ενώ σημαντική πηγή πληροφόρησης αποτελούν και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Μόλις το 25,5% των αγροτών απαντά ότι ενημερώνεται σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας από το Υπουργείο Αγροτικής ανάπτυξης και το 11,8% από τη διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 21,1% των αγροτών προβάλλει σαν πηγή ενημέρωσης το διαδίκτυο, ενώ τέλος, το 17,8% αυτών ενημερώνεται από ιδιώτες γεωπόνους και το 5,9% από το συνεταιρισμό.

Πίνακας 7: Πηγές ενημέρωσης αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές

Από τη διεύθυνση Αγροτικής ανάπτυξης	11,8%
Από ιδιώτες γεωπόνους	17,6%
Από το Υπουργείο Αγροτικής ανάπτυξης	25,5%
Από τον συνεταιρισμό	5,9%
Από άλλους παραγωγούς	88,2%
Από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	56,9%
Από το Ίντερνετ	21,1%

Με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, το σημαντικότερο μέτρο που θα ευνοούσε την ανάπτυξη των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι η καλύτερη ενημέρωση από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, ενώ εξίσου σημαντική κρίνεται η καλύτερη ενημέρωση από τους γεωπόνους, η εκπαίδευση των παραγωγών μέσω επιμορφωτικών σεμιναρίων αλλά και η αύξηση των τιμών πώλησης των προϊόντων εναλλακτικής παραγωγής και η μείωση του κόστους παραγωγής. Αντίθετα, μικρότερη

θα ήταν η αποτελεσματικότητα μέτρων που αναφέρονται στην αύξηση των επιδοτήσεων και την απλούστευση της διαδικασίας χορήγησης τους αλλά και μέτρα προβολής της διατροφικής αξίας των προϊόντων εναλλακτικής καλλιέργειας.

Πίνακας 8: Μέτρα για την ανάπτυξη των εναλλακτικών καλλιεργειών

	Mean	Std. Deviation
Η αύξηση των επιδοτήσεων	3,55	1,316
Εκπαίδευση παραγωγών μέσω επιμορφωτικών σεμιναρίων	4,57	0,608
Απλούστευση της διαδικασίας επιδοτήσεων	3,67	0,909
Καλύτερη ενημέρωση από τους γεωπόνους	4,63	0,599
Καλύτερη ενημέρωση από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης	4,69	0,761
Προβολή της διατροφικής αξίας τους	3,73	0,666
Καλύτερες τιμές πώλησης	4,41	0,698
Μέτρα μείωσης του κόστους της παραγωγής	4,20	0,633

Ο βαθμός που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι εναλλακτικές καλλιέργειες προωθούν την αγροτική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής του Κιλκίς είναι χαμηλός με τις μέσες βαθμολογίες των 5βαθμιων κλιμάκων απαντήσεων να ισούνται με 2,26 και 2,20 αντίστοιχα. Αντίθετα, θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι οι εναλλακτικές καλλιέργειες έχουν περισσότερες απαιτήσεις σε σύγκριση με τις συμβατικές (M.O.=4,02, T.A.=0,598) αλλά και ότι απαιτούν περισσότερο χρόνο για να αποδώσουν παραγωγή (M.O.=4,22, T.A.=0,861). Ελαφρώς χαμηλότερος είναι ο βαθμός συμφωνίας των ερωτηθέντων αναφορικά με το ότι κόστος αλλά και το κέρδος των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των συμβατικών (M.O.=3,96, T.A.=0,968 και M.O.=3,76, T.A.=0,725 αντίστοιχα). Οι ερωτηθέντες, γενικά, δε θεωρούν ότι οι εναλλακτικές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν ένα καλό βασικό εισόδημα (M.O.=2,89, T.A.=0,839) ή μέσο μείωσης της ανεργίας (M.O.=2,54, T.A.=0,770). Επιπλέον, διαφαίνεται ότι αυτές μπορούν να αποτελέσουν ένα καλό έξτρα εισόδημα (M.O.=3,46, T.A.=0,719) όχι όμως μέσο συγκράτησης των νέων στον τόπο τους (M.O.=2,31, T.A.=0,748). Τέλος, η κρατική ενημέρωση για τις επιδοτήσεις των εναλλακτικών καλλιεργειών κρίνεται εξαιρετικά ανεπαρκής από τους αγρότες του δείγματος (M.O.=1,76, T.A.=0,799).

Πίνακας 9: Χρησιμότητα εναλλακτικών καλλιεργειών

	Mean	Std. Deviation
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες προωθούν την αγροτική ανάπτυξη της περιοχής του Κιλκίς	2,26	0,757
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες προωθούν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής του Κιλκίς	2,20	0,655
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες έχουν περισσότερες απαιτήσεις σε σύγκριση με τις συμβατικές	4,02	0,598
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες απαιτούν περισσότερο χρόνο για να αποδώσουν παραγωγή	4,22	0,861
Το κόστος των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των συμβατικών	3,96	0,968
Το κέρδος των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των συμβατικών	3,76	0,725
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν ένα καλό βασικό εισόδημα	2,89	0,839
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν ένα καλό έξτρα εισόδημα	3,46	0,719
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν μέσο μείωσης της ανεργίας	2,54	0,770
Οι εναλλακτικές καλλιέργειες μπορούν να αποτελέσουν μέσο συγκράτησης των νέων στον τόπο τους	2,31	0,748
Τα τελευταία χρόνια οι καταναλωτές έχουν στραφεί προς τα προϊόντα εναλλακτικής καλλιέργειας	3,15	0,920
Η κρατική ενημέρωση για τις επιδοτήσεις των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι επαρκής	1,76	0,799

Κλείνοντας τη στατιστική μελέτη και παρουσιάζοντας τις προσδοκίες των παραγωγών για την παραγωγή προϊόντων εναλλακτικής καλλιέργειας στο μέλλον, παρατηρείται ότι αυτές διακρίνονται από απαισιοδοξία. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι τα επόμενα χρόνια τα κίνητρα για την εναλλακτική γεωργία αλλά και οι εναλλακτικοί παραγωγοί δεν θα αυξηθούν σε μεγάλο βαθμό (Μ.Ο.=2,48,

T.A.=0,693 και M.O.=2,41, T.A.=0,765 αντίστοιχα), ενώ παράλληλα δεν αναμένουν ικανοποιητικά κέρδη για τους παραγωγούς (M.O.=4,57, T.A.=0,767). Παράλληλα, ο βαθμός που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι το κράτος αναμένεται να ενσκήψει στην ενημέρωση και την εκπαίδευση αναφορικά με τις εναλλακτικές καλλιέργειες είναι εξαιρετικά χαμηλός (M.O.=1,59, T.A.=0,687), παρά την ελαφρώς αυξημένη πεποίθηση τους ότι τα επόμενα χρόνια η ζήτηση για προϊόντα εναλλακτικής καλλιέργειας θα αυξηθεί (M.O.=3,07, T.A.=1,113),

Πίνακας 10: Προσδοκίες για τις εναλλακτικές καλλιέργειες

	Mean	Std. Deviation
Τα επόμενα χρόνια τα κίνητρα για την εναλλακτική γεωργία θα αυξηθούν	2,48	0,693
Τα επόμενα χρόνια οι εναλλακτικοί παραγωγοί θα αυξηθούν	2,41	0,765
Τα επόμενα χρόνια οι εναλλακτικές καλλιέργειες θα μπορούν να αποφέρουν ικανοποιητικά κέρδη στους παραγωγούς	2,57	0,767
Το κράτος αναμένεται να ενσκήψει στην ενημέρωση και την εκπαίδευση αναφορικά με τις εναλλακτικές καλλιέργειες	1,59	0,687
Τα επόμενα χρόνια η ζήτηση για προϊόντα εναλλακτικής καλλιέργειας θα αυξηθεί	3,07	1,113

Τέλος, προχωρώντας σε υπολογισμό του συνολικού βαθμού ικανοποίησης των ερωτηθέντων από το τις εναλλακτικές και συμβατικές καλλιέργειες, του βαθμού συμφωνίας τους για τη λήψη μέτρων ενίσχυσης των εναλλακτικών καλλιεργειών, του βαθμού που θεωρούν ότι οι εναλλακτικές καλλιέργειες είναι χρήσιμες και των μελλοντικών προσδοκιών για τις εναλλακτικές καλλιέργειες, αρχικά παρατηρείται ότι ο συνολικός βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων από την παραγωγή εναλλακτικών προϊόντων είχα χαμηλός (M.O.=2,50, T.A.=0,548) ενώ ανάλογος είναι ο βαθμός ικανοποίησης των αγροτών από τις συμβατικές καλλιέργειες (M.O.=2,65, T.A.=0,489). Ο συνολικός βαθμός συμφωνίας των ερωτηθέντων για τη λήψη μέτρων ενίσχυσης των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι υψηλότερος (M.O.=4,18, T.A.=0,427), ενώ γενικά οι εναλλακτικές καλλιέργειες θεωρούνται μετρίου χρησιμότητας (M.O.=3,05, T.A.=0,409). Τέλος, οι ερωτηθέντες δεν έχουν μεγάλες προσδοκίες για το μέλλον των εναλλακτικών καλλιεργειών (M.O.=2,43, T.A.=0,613

Πίνακας 11: Επιμέρους συγκεντρωτικές βαθμολογίες παραγόντων

	Mean	Std. Deviation
Βαθμός ικανοποίησης από τις εναλλακτικές καλλιέργειες	2,50	0,548
Βαθμός ικανοποίησης από τις συμβατικές καλλιέργειες	2,65	0,489
Βαθμός συμφωνίας για τη λήψη μέτρων	4,18	0,427
Χρησιμότητα εναλλακτικών καλλιεργειών	3,05	0,409
Προσδοκίες για τις εναλλακτικές καλλιέργειες	2,43	0,613

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αειφορία της γεωργίας και η επίλυση του παγκόσμιου διατροφικού προβλήματος αποτελούν βασικές προτεραιότητες του σύγχρονου αγροτικού μοντέλου ανάπτυξης, όπως αναδεικνύεται και από τις πολιτικές που αναπτύσσονται εντός του αντίστοιχου ρυθμιστικού πλαισίου. Παράλληλα, η αυξημένη ευαισθητοποίηση των καταναλωτών με αποτέλεσμα τη ζήτηση για προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας και ποιότητας θέτουν νέες προκλήσεις στο συμβατικό γεωργικό μοντέλο που κυριαρχεί στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις ανά τον κόσμο. Επιπλέον, οι νέες κατευθύνσεις της ΚΑΠ θέτουν πλέον ως βασικό στόχο της σημερινής αγροτικής ανάπτυξης την αειφορία, εννοώντας την ευθυγράμμιση της παραγωγής τροφίμων με το σκοπό της διατήρησης των πεπερασμένων πόρων και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Ακόμη, η εξάπλωση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό με τη σταδιακή μείωση του αγροτικού εισοδήματος και της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, έχουν οδηγήσει ένα σημαντικό αριθμό παραγωγών να στραφούν σε νέες μορφές και ποικιλίες καλλιέργειας. Την ίδια στιγμή, στην Ελλάδα, εντοπίζονται νέες ευκαιρίες ανάπτυξης των εναλλακτικών καλλιεργειών, δεδομένου του πρόσφατου επενδυτικού νόμου και της εναρμόνισης της εγχώριας αγροτικής πολιτικής με την ΚΑΠ. Ως εκ τούτου, οι εναλλακτικές καλλιέργειες, οι οποίες αφορούν αυτές τις ποικιλίες και καλλιεργητικές μεθόδους που χαρακτηρίζονται από σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης και προοπτικές εκμετάλλευσης, προσφέροντας στους παραγωγούς ικανοποιητικό κέρδος, εντάσσονται σήμερα σε ένα νέο μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης, το οποίο διαφοροποιείται από αυτό της συμβατικής γεωργίας.

Παρόλα αυτά, η προηγούμενη ερευνητική βιβλιογραφία έχει τεκμηριώσει πως οι παραγωγοί, ιδιαίτερα στις υπό ανάπτυξη χώρες, δεν είναι ιδιαίτερα πρόθυμοι να μεταβούν σε περισσότερα βιώσιμες καλλιεργητικές μεθόδους, αντιμετωπίζοντας τις εναλλακτικές ποικιλίες με σκεπτικισμό. Σε αυτό συμβάλλει τόσο η έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης όσο και η ανεπάρκεια των απαραίτητων δεξιοτήτων των παραγωγών. Εκτός αυτού, οι μαζικές επενδύσεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό και εγκαταστάσεις που υποστηρίζουν τις συμβατικές καλλιέργειες καθιστούν τη μετάβαση στην καλλιέργεια εναλλακτικών ποικιλιών ένα δύσκολο εγχείρημα, επιφέροντας ένα σημαντικό βαθμό οικονομικής αβεβαιότητας κατά τη μεταβατική περίοδο.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν η διερεύνηση των απόψεων και στάσεων των παραγωγών που δραστηριοποιούνται στο νομό Κιλκίς αναφορικά με τις εναλλακτικές καλλιέργειες που έχουν δυνατότητες ανάπτυξης στην περιοχή, ώστε να εξακριβωθεί αν ο αγροτικός πληθυσμός του νομού είναι πρόθυμος να μεταβεί σε ένα περισσότερο βιώσιμο μοντέλο γεωργίας, εντάσσοντας στις συμβατικές καλλιέργειες και εναλλακτικές ποικιλίες, εννοώντας τα αρωματικά, υποτροπικά και κτηνοτροφικά φυτά, καθώς και τις βιολογικές καλλιέργειες. Για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού μοιράστηκε ειδικό ερωτηματολόγιο σε 54 παραγωγούς της περιοχής και, ακολούθως, τα δεδομένα επεξεργάστηκαν στατιστικά.

Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα, αρχικά, διαπιστώθηκε πως η συντριπτική πλειοψηφία των παραγωγών ασχολούνται με την καλλιέργεια συμβατικών προϊόντων, σημειώνοντας πως το ετήσιο κόστος παραγωγής είναι σημαντικά υψηλότερο από αυτό της συμβατικής. Επιπλέον, τεκμηριώθηκε πως ο βαθμός ικανοποίησης των παραγωγών από τις τιμές πώλησης των προϊόντων εναλλακτικών καλλιεργειών είναι εξαιρετικά χαμηλός, αναδεικνύοντας έτσι ένα κρίσιμο εμπόδιο για την προώθησή τους, το οποίο αποδεικνύεται και από την ανεπάρκεια των δικτύων προώθησης.

Όντως, τα προϊόντα συμβατικής καλλιέργειας προωθούνται κατά κύριο λόγο μέσω χονδρεμπόρων, ενώ στην περίπτωση των εναλλακτικών καλλιεργειών τα προϊόντα προωθούνται σε σημαντικό βαθμό απευθείας στους καταναλωτές, ενώ εξαιρετικά χαμηλό φαίνεται να είναι το επίπεδο δραστηριοποίησης των αγροτών σε συνεταιρισμούς. Το τελευταίο εύρημα είναι ιδιαίτερης σημασίας, αν ληφθεί υπόψη πως οι εναλλακτικές καλλιέργειες προωθούνται σήμερα μέσω της συμβολαιακής γεωργίας και, άρα, η ύπαρξη ενώσεων και συνεταιρισμών μπορεί να λειτουργήσει θετικά προς την υιοθέτηση ανάλογων πρακτικών.

Δευτερευόντως, και παρά το γεγονός ότι οι παραγωγοί δεν είναι ικανοποιημένοι από την τιμή πώλησης των προϊόντων των εναλλακτικών καλλιεργειών, τεκμηριώθηκε πως θεωρούν ως σημαντικότερο πλεονέκτημά τους την αυξημένη κερδοφορία, ακολουθούμενη από την υψηλή απόδοση και τις πιθανές υψηλότερες τιμές διάθεσης, όπως έχει επισημανθεί και από την προηγούμενη ερευνητική βιβλιογραφία (Nieberg & Offermann, 2003), αν και έχει αποδειχθεί πως το υψηλότερο περιθώριο κέρδους οφείλεται κατά βάση στις επιδοτήσεις και στις υψηλότερες τιμές πώλησης (Pacini et al, 2003; Lampkin & Measures, 1995). Επίσης, στην παρούσα έρευνα αποδείχθηκε

πως οι παραγωγοί θεωρούν ως σημαντικότερα μειονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών την ανάγκη κατοχής εξειδικευμένων γνώσεων, την έλλειψη υποστήριξης από ειδικούς και το υψηλό κόστος των μηχανημάτων.

Πράγματι, έχει προηγουμένως αποδειχθεί πως οι αυξημένες επενδύσεις σε μηχανολογικό εξοπλισμό συμβατικών καλλιεργειών αποτελεί βασικό εμπόδιο της προώθησης των εναλλακτικών αγροτικών μοντέλων (Isin et al, 2007; Daskaloroulou & Petrou, 2002), καθώς και πως η μετάβαση σε εναλλακτικές καλλιέργειες απαιτεί μεγάλες προσπάθειες από την πλευρά της Πολιτείας για την εκπαίδευση και κατάρτιση των παραγωγών (Bonny & Vijayaragavan, 2001; Scialabba, 2000; Chouichom & Yamao, 2010; Sadati et al, 2010; Bagheri et al, 2008). Το έλλειμμα ενημέρωσης του αγροτικού πληθυσμού της περιοχής υπό διερεύνηση για τις εναλλακτικές καλλιέργειες διαπιστώθηκε και από τα αποτελέσματα σχετικά με τις κυριότερες πηγές πληροφόρησής τους, δεδομένου ότι μόνο το περίπου 25% των παραγωγών ενημερώνεται από την επίσημη Πολιτεία. Το πρόβλημα αυτό έχει επισημανθεί και από τους Tsantopoulos et al (2013) στην Ελλάδα, οι οποίοι διαπίστωσαν πως οι περισσότεροι παραγωγοί δε λαμβάνουν επαρκή ενημέρωση, με αποτέλεσμα να έχουν ελάχιστες γνώσεις για τους τρόπους υιοθέτησης εναλλακτικών καλλιεργειών. Στην παρούσα έρευνα τεκμηριώθηκε, μάλιστα, πως οι παραγωγοί της περιοχής κρίνουν εξαιρετικά σημαντική την παροχή επίσημης ενημέρωσης από το Υπουργείο, καθώς και την ανάπτυξη επιμορφωτικών δράσεων.

Επιπρόσθετα, διαπιστώθηκε πως οι παραγωγοί του νομού Κιλκίς θεωρούν πως οι εναλλακτικές καλλιέργειες έχουν περισσότερες απαιτήσεις σε σχέση με τις συμβατικές και απαιτούν περισσότερο χρόνο για να αποδώσουν. Έτσι, για το λόγο αυτό μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά μόνο ως μέσο επίτευξης ενός επιπλέον εισοδήματος. Το γεγονός ότι η συμβατική παραγωγή θεωρείται περισσότερο κερδοφόρα για το βασικό εισόδημα των αγροτών έχει επισημανθεί και προηγουμένως (Τζουραμάνη και συν, 2008), καθώς και πως τα οικονομικά κίνητρα αποτελούν έναν από τους καθοριστικότερους παράγοντες υιοθέτησης εναλλακτικών καλλιεργητικών μεθόδων και ποικιλιών (Scialabba, 2000; Bruckmeier et al, 1994; Fairweather & Campell; Rigby & Caceres, 2001).

Συμπερασματικά, στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε πως οι Έλληνες αγρότες της περιφέρειας είναι απαισιόδοξοι για το μέλλον της εναλλακτικής καλλιέργειας και

σχετικά απρόθυμοι να μεταβούν σε ανάλογα καλλιεργητικά μοντέλα. Οι βασικότεροι λόγοι για τη διαμόρφωση αυτών των στάσεων και απόψεων είναι το αυξημένο κόστος παραγωγής, το μη ικανοποιητικό κέρδος και το έλλειμμα ενημέρωσης και εκπαίδευσης από την πλευρά των κρατικών φορέων. Ωστόσο, δεδομένου ότι ο βαθμός ικανοποίησής τους από τις συμβατικές καλλιέργειες δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός, μπορεί να υποστηριχθεί πως υπάρχουν δυνατότητες προώθησης των εναλλακτικών καλλιεργειών, λαμβάνοντας υπόψη και τις επενδυτικές ευκαιρίες που θεσπίζονται από το νέο νομικό πλαίσιο.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί πως η παρούσα έρευνα χαρακτηρίζεται από ορισμένους περιορισμούς, εκ των οποίων ο σημαντικότερος είναι το μικρό δείγμα παραγωγών που συμμετείχε στην έρευνα. Επιπλέον, περιορισμό της έρευνας αποτελεί και το γενικότερο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον, το οποίο επιδρά αρνητικά στις προσδοκίες των αγροτών για τις δυνατότητες της μελλοντικής αγροτικής και οικονομικής ανάπτυξης. Τέλος, ένας σημαντικός περιορισμός είναι το γεγονός ότι η έρευνα διεξήχθη σε μία περιορισμένη γεωγραφική περιοχή, όπου η αγροτική ανάπτυξη έχει παραδοσιακά συνδεθεί με τη συμβατική γεωργία. Η μελλοντική έρευνα θα πρέπει διερευνήσει τις απόψεις των γεωργών για τις εναλλακτικές καλλιέργειες χρησιμοποιώντας μεγαλύτερο δείγμα παραγωγών και σε ένα ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012). *Κοινή Γεωργική Πολιτική: Μία εταιρική σχέση μεταξύ Ευρώπης και γεωργών*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ζωζούλα, Μ., Μυγδάκος, Ε., & Ρεζίτης, Α. (2008). Σύγκριση βιολογικής και συμβατικής καλλιέργειας κηπευτικών: Οικονομικότητα και τεχνική αποτελεσματικότητα αυτών. *10^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας*, Ιωάννινα, 25-28 Νοεμβρίου 2008

Λεοντίδου, Λ., Φραγκονικολόπουλος, Χ., Σακελλαρόπουλος, Σ., Κωνσταντινίδης, Σ., και συν. (2010). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση την αυγή της τρίτης χιλιετίας: Θεσμοί, Οργάνωση και Πολιτικές*. Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ

Μαραβέγιας, Ν. (2004). *Στρατηγική για την Αγροτική Ανάπτυξη της Ελλάδος*. Αθήνα: Παπαζήση

Μούσης, Ν. (2008). *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Πέζαρος, Π.Δ. (2009). Η ελληνική δημόσια διοίκηση στη διαμόρφωση και υλοποίηση της Κ.Α.Π.. Στο: Πασσάς, Α.Γ., & Τσέκος Θ.Ν. (επιμ.), *Εθνική Διοίκηση & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση – Η Ελληνική Εμπειρία* (σελ. 369-413). Αθήνα: Παπαζήσης

Πέζαρος, Π.Δ. (2011). Η Κοινή Αγροτική Πολιτική: Εξέλιξη και Προοπτικές. *Τριμηνιαία Πολιτική & Οικονομική Επιθεώρηση «Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική»*, 21-22, 182-198

Πέζαρος, Π. (2008). Η τελευταία μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και η εφαρμογή της στην Ελλάδα: θεσμικές και πολιτικές διαστάσεις. Στο: Κριμπά, Κ., & Λουλούδη, Λ. (επιμ.), *Ελληνική Γεωργία και Αγροτική Πολιτική* (σελ. 27-50). Αθήνα: Εκδόσεις Ακαδημίας Αθηνών

Σπανέλλης, Λ. (2011). *Σύντομη Επισκόπηση των Βασικών μεγεθών της Αγροτικής Οικονομίας*. Αθήνα: Τμήμα Αγροτικής Στατιστικής, Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής & Τεκμηρίωσης, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων

Τζουραμάνη, Ε., Λιοντάκης, Α., Σιντόρη, Α., & Αλεξόπουλος, Γ. (2008). Αξιολόγηση Οικονομικών Κινήτρων Βιολογικών Καλλιεργειών: Η Περίπτωση Της Παραγωγής Βιολογικών Κερασιών. *10^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας «Ανταγωνιστικότητα, Περιβάλλον, Ποιότητα Ζωής και Αγροτική Ανάπτυξη»*, 27-29 Νοεμβρίου 2008, Θεσσαλονίκη

Τσιφόρου, Ι., & Σταυροπούλου, Χ. (2011). *Πρόσφατες εξελίξεις στην απασχόληση στον αγροτικό τομέα*. Λάρισα: ΠΑΣΕΓΕΣ

Ξένη βιβλιογραφία

Bagheri, H., Fami, S., Rezvanfar, A., Asadi, A., & Yazdani, S. (2008). Perceptions of Paddy Farmers towards Sustainable Agricultural Technologies: Case of Haraz Catchments Area in Mazandaran province of Iran. *American Journal of Applied Sciences*, 5(10), 1384-1391

Bonny, B.P., & Vijayaragavan, K. (2001). Adoption of sustainable agricultural practices by traditional rice growers. *Journal of Tropical Agriculture*, 39, 151-156.

Borlaug, N.E. (2000). Ending world hunger: the promise of biotechnology and the threat of antiscience zealotry. *Plant Physiology*, 124, 487-490.

Bruckmeier, K., Grund, H., Symes, D. & Jansen, A.J. (1994). Perspectives for environmentally sound agriculture in east Germany. *Agricultural Restructuring and Rural Change in Europe*, 37, 180-194.

Chappell, M.J., & LaValle, L.A. (2011). Food security and biodiversity: can we have both? An agroecological analysis. *Agriculture and Human Values*, 28, 3-26

Chouichom, S., & Yamao, M. (2010). Comparing opinions and attitudes of organic and non-organic farmers towards organic rice farming system in North-eastern Thailand. *Journal of Organic Systems*, 5(1), 25-35

Costa, C., Osborne, M., Zhang, X., Boulanger, P., & Jomini, P. (2009). Modeling the effects of the EU Common Agricultural Policy. *Staff Working Paper Productivity Commission*, Melbourne, December

Daskalopoulou, I., & Petrou, A. (2002). Utilizing a farm typology to identify potential adopters of alternative farming activities in Greek agriculture. *Journal of Rural Studies*, 18, 95-103

Dubgaard, A., & Sorensen, S.N. (1988). *Organic and biodynamic farming in Denmark: a statistical survey*. Denmark: Rapport, Statens-Jordbrugsokonomiske Institut, Denmark No. 43: 1-33.

European Commission (2003). *Agriculture in the EU – Statistical and Economic Information 2002*. Luxembourg: European Commission

European Commission DG Environment (2003). *Integrated crop management systems in the EU*. Amended Final Report for European Commission DG Environment, Submitted by Agra CEAS Consulting.

Fairweather, J.R., & Campell, H. (1996). The decision making of organic and conventional agricultural producers. *Agribusiness and Economics*. 233, 263-278.

Francis, C.A., Poincelot, R.P., & Bird, G.W. (2006). *Developing and Extending Sustainable Agriculture: a New Social Contract*. New York: Haworth Food & Agricultural Products Press

Francis, C.A., Sander, D., & Martin, A. (1987). Search for a sustainable agriculture: reduced inputs and increased profits. *Crops and Soils Magazine*, 39, 12-14.

Gafsi, M., Legagneux, B., Nguyen, G., & Robin, P. (2006). Toward sustainable farming systems: effectiveness and deficiency of the French procedure of sustainable agriculture. *Agricultural systems*, 90, 226-242.

Ghosh, M.K., & Hasan, S.S. (2013). Farmers' attitude towards sustainable agricultural practices. *Bangladesh Research Publications Journal*, 8(4), 227-234

Gliessman, S.R., Swezey, S.L., & Rosemeyer, M. (2009). *The Conversion to Sustainable Agriculture: Principles, Processes, and Practices*. UK: CRC Press.

Gomiero, T., Paoletti, M., & Pimentel, D. (2008). Energy and environmental issues in organic and conventional agriculture. *Critical Reviews in Plant Sciences*, 27, 239-254.

- Green, R.E., Cornell, S.J., Scharlemann, J.P.W., & Balmford, A. (2004). Farming and the fate of wild nature. *Science*, 307, 550-555.
- Hansen, H., & Hermann, R. (2012). The two dimensions of policy impacts on economic cohesion on-line: concept and illustration for the CAP. *Food policy*, 37(4), 483-491.
- Heller, M.C., & Keoleian, G.A. (2003). Assessing the sustainability of the US food system: a life cycle perspective. *Agricultural Systems*, 76, 1007-1041.
- Hendrickson, J.R., Hanson, J.D., Tanaka, D.L. & Sassenrath, G.F. (2008). Principles of integrated agricultural systems. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 23(4), 265-271.
- Huang, J., Pray, C., & Rozelle, S. (2002). Enhancing the crops to feed the poor. *Nature*, 418, 678-684
- Isin, F., Cukur, T., & Armagan, G. (2007). Factors affecting the adoption of the organic dried fig agriculture system in Turkey. *Journal of Applied Sciences*, 7, 748-754
- Lampkin, N.H., & Measures, M. (eds) (1995). *Organic farm management handbook*. Newbury: University of Wales Press.
- Larson, K.L., & Duram, L.A. (2000). Information dissemination in alternative agriculture research: an analysis of researchers in the North Central region. *American Journal of Alternative Agriculture*, 15, 171-180.
- Lotter, D.W., Seidel, R., Liebhardt, W. (2003). The performance of organic and conventional cropping systems in an extreme climate year. *American Journal of Alternative Agriculture*, 18, 146-154.
- Lynch, D.H., MacRae, R.J., & Martin, C. (2011). The carbon and global warming potential impacts of organic farming: Does it have a significant role? *Sustainability*, 3, 322-362.
- MacRae, R. J., Lynch, D.H., & Martin, R.C. (2010). Improving energy efficiency and GHG mitigation potentials in Canadian organic farming systems. *Journal of Sustainable Agriculture*, 34, 549-580.

- MacRae, R.J., Hill, S.B., Henning, J., & Mehuys, G.R.. (1989). Agricultural science and sustainable agriculture: a review of the existing scientific barriers to sustainable food production and potential solutions. *Biological Agriculture and Horticulture*, 6, 173-219.
- Milder, P.J., Negrave, P.D., & Schoney, R.A. (1991). Descriptive analysis of Saskatchewan organic producers. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, 39, 891-888
- Mondelaers, K., Aertsens, J., & Van Huylenbroeck, G. (2009). A meta-analysis of the differences in environmental impacts between organic and conventional farming. *British Food Journal*, 111, 1098-1119.
- Morris, C. & Winter, M. (1999). Integrated farming systems: the third way for European Agriculture? *Land Use Policy*, 16, 193-205.
- Nemecek, T., Dubois, D. Huguenin-Elie, O., & Gaillard, G. (2011). Life cycle assessment of Swiss farming systems: I. Integrated and organic farming. *Agricultural Systems*, 104, 217-232.
- Nieberg, H. & Offermann, F. (2003). The profitability of organic farming in Europe. In: *Organic agriculture: sustainability, markets and policies* (pp. 141-153). OECD: CAB Publishing, UK.
- Niggli, U., Fliessbach, A., Hepperly, P., & Scialabba, N. (2009). *Low Greenhouse Gas Agriculture: Mitigation and Adaptation Potential of Sustainable Farming Systems*. Rome: FAO
- Pacini, C., Wossink, A., Giesen, G., Vazzana, C., & Huirne, R. (2003). Evaluation of sustainability of organic, integrated and conventional farming systems: a farm and field – scale analysis. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 95, 273-288.
- Park, J., Farmer, D.P., Bailey, A.P., Keatinge, J.D.H., Rehman, T., & Tranter, R.B. (1997). Integrated Arable Farming Systems and their potential uptake in the UK. *Farm Management Journal*, 9(10), 483-494.
- Parra-Lopez, C. & Calatrava-Requena, J. (2006). A multifunctional comparison of conventional versus alternative olive systems in Spain by using AHP. *International*

Association of Agricultural Economists Conference, 12-18 August, Gold Coast, Australia

Pelletier, N., Arsenault, N., & Tyedmers, P. (2008). Scenario modeling potential eco-efficiency gains from a transition to organic agriculture: Life cycle perspectives on Canadian canola, corn, soy, and wheat production. *Environmental Management*, 42, 989-1001

Pim, R., & Trond, S. (2012). *Simplification of the CAP: assessment of the European Commission's reform proposals*. Wageningen: Agricultural Economics Research Institute (LEI)

Rigby, D., & Caceres, C. (2001). Organic farming and the sustainability of agricultural systems. *Agricultural Systems*, 68, 21-40

Robertson, R., & Swinton, J. (2005). Reconciling agricultural productivity and environmental integrity: a grand challenge for agriculture. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 3, 38-46.

Sadati, S.A., Shabanali, F.H., Ali, A., & Abolghasem, S.S. (2010). Farmer's Attitude on Sustainable Agriculture and its Determinants: A Case Study in Behbahan County of Iran. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology*, 2, 422-427

Scialabba, N. (2000). *Factors influencing organic agriculture policies with a focus on developing countries*. Basel: IFOAM 2000 Scientific Conference

Smil, V. (2000). *Feeding the World-A Challenge for the 21st Century*. Cambridge: MIT Press

Storstad, O., & Bjorkhaug, H. (2003). Foundations of production and consumption of organic food in Norway: Common attitudes among farmers and consumers. *Agriculture and Human Values*. 20(2), 151-163.

Sturm, L.S., & Smith, F.J. (1993). Bolivian Farmers and Alternative Crops: Some insights into innovation adoption. *Journal of Rural Studies*, 9, 141-151

Swezey, S.L., Goldman, P., Bryer, J., & Nieto, D. (2007). Six-year comparison between organic, IPM and conventional cotton production systems in the Northern

San Joaquin Valley, California. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 22(1), 30-40.

Te Velde, D.W., Page, S., Cantore, N., Matthews, A., et al (2012). The EU's Common Agricultural Policy and development. *Overseas Development Institute Project Briefing No. 79*, November

Theocharopoulos, A., Aggelopoulos, S., Papanagiotou, P., Melfou, K., & Papanagiotou, E. (2012). *Sustainable Farming Systems vs Conventional Agriculture: A Socioeconomic Approach, Sustainable Development - Education, Business and Management - Architecture and Building Construction - Agriculture and Food Security*. ISBN: 978-953-51-0116-1, InTech

Tilman, D., Cassman, K.G., Matson, P.A., Naylor, R., & Polasky, S. (2002). Agricultural sustainability and intensive production practices. *Nature*, 418, 671-677

Tilman, D., Fargione, J., Wolff, B., D'antonio, C., Dobson, A., Howarth, R., Schindler, D., Schlesinger, W.H., Simberloff, D., & Swackhamer, D. (2001). Forecasting agriculturally driven global environmental change. *Science*, 292, 281-284.

Tsantopoulos, G., Tsoulakaki, D., Tampakis, S., Karelakis, C., & Mamalis, S. (2013). Alternative crops - problems and prospects: a comparative research of landowners' views in the prefectures of Rodopi and Evros. *Procedia Technology*, 8, 300-305

Venkat, K. (2012). Comparison of Twelve Organic and Conventional Farming Systems: A Life Cycle Greenhouse Gas Emissions Perspective. *Journal of Sustainable Agriculture*, 36, 620-649

Vereijken, P., & Royle, D.J. (1989). *Current Status of Integrated Arable Farming Systems Research in Western Europe*. Wageningen: IOBC/WPRS Bulletin 1989/XII/5.

Willer, H., & Yussefi, M. (2007). *The world of organic agriculture-statistics and emerging trends 2007*. Bonn: IFOAM

Williams, A. G., Audsley, E., & Sandars, D.L. (2006). *Determining the environmental burdens and resource use in the production of agricultural and horticultural*

commodities. Main Report. Defra Research Project IS0205. Bedford: Cranfield University and Defra.

WTO (2007). *European Communities Trade Policy Review*, WT/TPR/S/177, Report by the Secretariat. Geneva: WTO

Διαδίκτυο

Food and Agriculture Organization of the United Nations (2012). What Does “Organic Agriculture” Mean? Available from: www.fao.org

Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας: <http://www.nagref.gr/>

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία: <http://www.nagref.gr/>

Επιμελητήριο Κιλκίς: <http://www.ccikilkis.gr>

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων: www.minagric.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων και των προσδοκιών σας σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας. Η έρευνα αυτή δεν είναι δυνατή χωρίς τη δική σας συμβολή, που συνίσταται στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου που έχετε λάβει. Η βοήθειά σας κρίνεται σημαντική και καθοριστική για τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας, η οποία πραγματοποιείται στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Παρακαλώ να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις που ακολουθούν, σημειώνοντας x στο αντίστοιχο τετράγωνο. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και χρησιμοποιείται αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς σκοπούς, στα πλαίσια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας. Θεωρώ τη βοήθειά σας σημαντική και σας ευχαριστώ θερμά για τη συνεργασία.

MARIA ΜΠΙΤΕΡΝΑ

Μέρος Α: Δημογραφικά χαρακτηριστικά

1. Φύλο

Άνδρας Γυναίκα

2. Ηλικία _____

3. Οικογενιακή κατάσταση

Παντρεμένος/η Ανύπαντρος/η Διαζευγμένος/η Χήρος/α

4. Μορφωτικό Επίπεδο

Απόφοιτος Δημοτικού Απόφοιτος Γυμνασίου Λυκείου Απόφοιτος
ΙΕΚ/Επαγγελματικής σχολής Απόφοιτος Α.Ε.Ι.-Τ.Ε.Ι. Κάτοχος Μεταπτυχιακού/
Διδακτορικού Διπλώματος

5. Συνολικό ετήσιο εισόδημα (σε €)

<5.0000 5.000-10.000 10.000-15.000 15.000-20.000 >20.000

Μέρος Β: Πληροφορίες σχετικά με την παραγωγή

6. Είδος καλλιέργειας

Συμβατική Εναλλακτική Και τα δύο

7. Αριθμός ιδιόκτητων στρεμμάτων _____

8. Αριθμός ενοικιαζόμενων στρεμμάτων _____

9. Αριθμός στρεμμάτων

Εναλλακτικής παραγωγής _____ Συμβατικής παραγωγής _____

10. Ετήσιο κόστος

Εναλλακτικής παραγωγής (σε €) _____ Συμβατικής παραγωγής(σε €) _____

11. Ετήσιος τζίρος

Εναλλακτικής παραγωγής (σε €) _____ Συμβατικής παραγωγής(σε €) _____

12. Έτη που ασχολείστε με

Την εναλλακτική καλλιέργεια _____ Τη συμβατική καλλιέργεια _____

Μέρος Γ: Απόψεις και προσδοκίες των αγροτών σχετικά με τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας

	Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ
13.α. Εφόσον ασχολείστε με τις εναλλακτικές καλλιέργειες					
I. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από την παραγωγή που έχετε πάρει από τις εναλλακτικές καλλιέργειες;					
II. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από τις τιμές που πετυχαίνετε για τις εναλλακτικές καλλιέργειες;					
III. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το κέρδος που πετυχαίνετε για τις εναλλακτικές καλλιέργειες;					

	Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ
13.β. Εφόσον ασχολείστε με τις συμβατικές καλλιέργειες					
I. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από την παραγωγή που έχετε πάρει από τις συμβατικές καλλιέργειες;					
II. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από τις τιμές που πετυχαίνετε για τις συμβατικές καλλιέργειες;					
III. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το κέρδος που πετυχαίνετε για τις συμβατικές καλλιέργειες;					

14. Με ποιόν τρόπο προωθείτε τα προϊόντα σας στην αγορά; (Δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

Εναλλακτικά	Συμβατικά
☐ Μέσω συνεταιρισμού	☐ Μέσω συνεταιρισμού
☐ Μέσω εμπόρων χονδρικής	☐ Μέσω εμπόρων χονδρικής
☐ Μόνος στους εμπόρους λιανικής	☐ Μόνος στους εμπόρους λιανικής
☐ Μόνος στους καταναλωτές	☐ Μόνος στους καταναλωτές
☐ Μέσω διαδικτύου	☐ Μέσω διαδικτύου

15. Ιεραρχήστε τα κυριότερα πλεονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών (1-το πιο σημαντικό έως 5 το λιγότερο σημαντικό)

- Υψηλότερη απόδοση
- Επιδοτήσεις
- Μεγαλύτερη ζήτηση
- Υψηλότερες τιμές διάθεσης
- Μεγαλύτερη κερδοφορία

16. Ιεραρχήστε τα κυριότερα μειονεκτήματα των εναλλακτικών καλλιεργειών (1-το πιο σημαντικό έως 5 το λιγότερο σημαντικό)

- Απαραίτητες οι εξειδικευμένες γνώσεις
- Υψηλό κόστος μηχανημάτων
- Εντατική παρακολούθηση των καλλιεργειών
- Αδυναμία υποστήριξης από τους γεωπόνους
- Περίπλοκη διαδικασία λήψης των επιδοτήσεων

17. Από πού ενημερώνεστε για τις εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας; (Δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων)

- Από τη διεύθυνση Αγροτικής ανάπτυξης
- Από ιδιώτες γεωπόνους
- Από το Υπουργείο Αγροτικής ανάπτυξης
- Από τον συνεταιρισμό
- Από άλλους παραγωγούς
- Από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- Από το ίντερνετ
- Δεν ενημερώνομαι σχετικά

18. Σε ποιο βαθμό τα παρακάτω μέτρα θα ευνοούσαν την ανάπτυξη των εναλλακτικών καλλιεργειών;

	Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ
Η αύξηση των επιδοτήσεων					
Εκπαίδευση παραγωγών μέσω επιμορφωτικών σεμιναρίων					
Απλούστευση της διαδικασίας επιδοτήσεων					
Καλύτερη ενημέρωση από τους γεωπόνους					
Καλύτερη ενημέρωση από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης					
Προβολή της διατροφικής αξίας τους					
Καλύτερες τιμές πώλησης					
Μέτρα μείωσης του κόστους της παραγωγής					

19. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις που αφορούν τη χρησιμότητα των εναλλακτικών καλλιεργειών σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο;

	Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες προωθούν την αγροτική ανάπτυξη της περιοχής του Κιλκίς					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες προωθούν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής του Κιλκίς					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες έχουν περισσότερες απαιτήσεις σε σύγκριση με τις συμβατικές					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες απαιτούν περισσότερο χρόνο για να αποδώσουν παραγωγή					
Το κόστος των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των συμβατικών					
Το κέρδος των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των συμβατικών					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες μπορούν να αποτελέσουν ένα καλό βασικό εισόδημα					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες μπορούν να αποτελέσουν ένα καλό έξτρα εισόδημα					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες μπορούν να αποτελέσουν μέσο μείωσης της ενεργείας					
Οι εναλλακτικές καλλιεργείες μπορούν να αποτελέσουν μέσο συγκράτησης των νέων στον τόπο τους					
Τα τελευταία χρόνια οι καταναλωτές έχουν στραφεί προς τα προϊόντα εναλλακτικής καλλιεργείας					
Η κρατική ενημέρωση για τις επιδοτήσεις των εναλλακτικών καλλιεργειών είναι επαρκής					

20. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις που αφορούν τις προσδοκίες για τις εναλλακτικές καλλιεργείες στο μέλλον;

	Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ
Τα επόμενα χρόνια τα κίνητρα για την εναλλακτική γεωργία θα αυξηθούν					
Τα επόμενα χρόνια οι εναλλακτικοί παραγωγοί θα αυξηθούν					
Τα επόμενα χρόνια οι εναλλακτικές καλλιεργείες θα μπορούν να αποφέρουν ικανοποιητικά κέρδη στους παραγωγούς					
Το κράτος αναμένεται να ενσκήψει στην ενημέρωση και την εκπαίδευση αναφορικά με τις εναλλακτικές καλλιεργείες					
Τα επόμενα χρόνια η ζήτηση για προϊόντα εναλλακτικής καλλιεργείας θα αυξηθεί					

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας στην έρευνα και για το χρόνο που αφιερώσατε

